

Міністерство освіти і науки України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Інститут економіки та менеджменту
Кафедра менеджменту та адміністрування

Сорока Михайло Юрійович

(прізвище, ім'я, по батькові)

УДК 338.3

(індекс)

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Управління забезпеченням економічної безпеки підприємств
нафтогазової промисловості

(назва роботи)

Менеджмент та адміністрування

(назва освітньої програми)

073 Менеджмент

(шифр і назва спеціальності)

Михайло СОРОКА

(підпис, ініціали та прізвище здобувача освітнього ступеня)

Науковий керівник к.е.н., доц.

Володимир КОЧКОДАН

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

д.е.н., проф. Ірина КІНАШ

(посада) (підпис) (дата) (ініціали та прізвище)

Рецензент

PhD Світлана САВЧУК

(посада) (підпис) (дата) (ініціали та прізвище)

Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

(повне найменування закладу вищої освіти)

Інститут економіки та менеджменту

Кафедра менеджменту та адміністрування

Освітній рівень другий (магістерський)

Спеціальність 073 – Менеджмент

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____
Алла ПОЛЯНСЬКА
“___” _____ 2023 р.

**З А В Д А Н Н Я
НА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ**

Сороці Михайлу Юрійовичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Управління забезпеченням економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості

керівник роботи _____ к.е.н., доц. Кочкодан В.Б.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від “___” _____ 2024 року № _____

2. Строк подання студентом роботи 20.03.2024

3. Вихідні дані до роботи звітні дані ТОВ «Бурова компанія «Горизонти» за 2019-2023 роки, показники розвитку підприємств нафтогазової промисловості України за 2019-2023 рр.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) Вступ. Розділ 1 Теоретичні основи управління забезпеченням економічної безпеки підприємств. Розділ 2 Аналіз та оцінка забезпечення економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості. Розділ 3 Удосконалення забезпечення економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості. Висновки.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) _____

1 Мета, об'єкт та предмет дослідження

2 Схема зв'язків складових економічної безпеки та відповідальних осіб ТОВ «БК «Горизонти»

3 Рангові значення інтегральних показників рівня економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти» та її складових у 2021-2023 роках

4 Заходи з покращення ринкової складової економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти»

5 Організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти»

6 Рангові значення інтегральних показників рівня економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти» та її складових у минулих та прогнозованому роках

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання 30.10.2023**КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН**

№ з/п	Назва етапів магістерської роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
	Вступ	18.03.24-20.03.24	виконано
1	Теоретичні основи управління забезпеченням економічної безпеки підприємств	30.10.23-30.11.23	виконано
2	Аналіз та оцінка забезпечення економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості	01.12.23-31.01.24	виконано
3	Удосконалення забезпечення економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості	01.02.24-14.03.24	виконано
	Висновки	15.03.24-17.03.24	виконано
	Перелік використаних джерел	30.10.23-14.01.24	виконано

Студент _____ Михайло СОРОКА
 (підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Володимир КОЧКОДАН
 (підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Вітчизняні підприємства нафтогазової промисловості у своїй діяльності з кожним днем стикаються з усе більшою кількістю негативних чинників зовнішнього середовища: пандемія COVID-19, війна на території України та глибока економічна криза, все це останніми роками створило загрозу стабільному функціонуванню та фінансовій стійкості. Тому важливо, як ніколи раніше, відповідально підходити до питання забезпечення економічної безпеки підприємства.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних положень щодо управління забезпеченням економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості.

Метою роботи є розроблення та обґрунтування науково-методичних, теоретичних положень та розроблення практичних рекомендацій щодо управління забезпеченням економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості.

Завдання роботи:

- визначити сутність економічної безпеки підприємства;
- розглянути методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства;
- дослідити особливості управління забезпеченням економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості;
- проаналізувати тенденції окремих показників економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості України;
- охарактеризувати виробничо-господарську діяльність ТОВ «БК «Горизонти»;
- оцінити складові та загальний рівень економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти»;
- розробити напрями підвищення рівня економічної безпеки підприємства;
- сформувати організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості;
- виконати економічне обґрунтування пропонованих змін.

Практичне значення роботи. В роботі розроблені рекомендації щодо управління забезпеченням економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості.

Ключові слова: економічна безпека, оцінка рівня економічної безпеки, забезпечення економічної безпеки, механізм забезпечення економічної безпеки.

ABSTRACT

Domestic enterprises of the oil and gas industry in their activities are faced with an increasing number of negative factors of the external environment every day: the COVID-19 pandemic, the war on the territory of Ukraine, and a deep economic crisis, all of which in recent years have created a threat to stable functioning and financial stability. Therefore, it is important, more than ever before, to responsibly approach the issue of ensuring the economic security of the enterprise.

The object of the study is the process of ensuring the economic security of enterprises in the oil and gas industry.

The subject of the study is a set of theoretical, methodical and practical provisions regarding the management of ensuring the economic security of oil and gas industry enterprises.

The purpose of the work is to develop and justify scientific-methodical, theoretical provisions and develop practical recommendations for managing the economic security of enterprises in the oil and gas industry.

Job tasks:

- determine the essence of economic security of the enterprise;
- consider methodical approaches to assessing the level of economic security of the enterprise;
- investigate the peculiarities of managing the provision of economic security of enterprises of the oil and gas industry;
- analyze the trends of individual indicators of economic security of enterprises of the oil and gas industry of Ukraine;
- characterize the production and economic activity of "DC Horizonty" LLC;
- evaluate the components and the general level of economic security of "DC Horizonty" LLC;
- develop directions for increasing the level of economic security of the enterprise;
- form an organizational and economic mechanism for ensuring the economic security of oil and gas industry enterprises;
- perform an economic justification of the proposed changes.

Practical meaning of work. The work developed recommendations on the management of ensuring the economic security of enterprises in the oil and gas industry.

Key words: economic security, assessment of the level of economic security, provision of economic security, mechanism of provision of economic security.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ.....	9
1.1 Сутність економічної безпеки підприємства.....	9
1.2 Методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства .	14
1.3 Особливості управління забезпеченням економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості	21
Висновок до розділу 1	26
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ НАФТОГАЗОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ.....	27
2.1 Дослідження тенденцій окремих показників економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості України	27
2.2 Характеристика виробничо-господарської діяльності ТОВ «БК «Горизонти»	32
2.3 Оцінка складових та загального рівня економічної безпеки ТОВ «Бурова компанія «Горизонти»	39
Висновок до розділу 2.....	57
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ НАФТОГАЗОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ.....	58
3.1 Напрями підвищення рівня економічної безпеки підприємства.....	58
3.2 Формування організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості	62
3.3 Економічне обґрунтування пропонованих змін.....	66
Висновок до розділу 3.....	73
ВИСНОВКИ.....	74
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ.....	81

					МР.МН-14.00.00.000.ПЗ			
Змн.	Лист	№ докум.	Підпис	Дата	Управління забезпеченням економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості	Літ.	Арк.	Аркушів
Розроб.	Сорока							
Перевір.	Кочкодан						6	80
Реценз.	Савчук					ІФНТУНГ, МНМ-22-2		
Н. Контр.	Вербовська							
Затверд.	Кінаш							

ВСТУП

Актуальність дослідження. Вітчизняні підприємства нафтогазової промисловості у своїй діяльності з кожним днем стикаються з усе більшою кількістю негативних чинників зовнішнього середовища. Пандемія COVID-19, війна на території України та глибока економічна криза, все це останніми роками створило загрозу стабільному функціонуванню та фінансовій стійкості. Тому важливо, як ніколи раніше, відповідально підходити до питання забезпечення економічної безпеки підприємства.

Питанням забезпечення економічної безпеки підприємств, що працюють в сучасних умовах ринкової економіки присвятили увагу такі вчені, як: Алькема В.Г., Больботенко І.В., Варналій З. С., Васильєв О.В., Васильців Т.Г., Гапак Н. М., Донець Л.І., Ващенко Н.В., Дроб'язко С.І., Зайченко В.В., Коваленко С.В., Захаров О.І., Зацеркляний М.М., Мельников О.Ф., Ібрагімов Е.Е., Корецький Б., Міщук Є.В., Ортинський В. Л., Керницький І. С., Скриньковський Р.М., Ткаченко А.М., Резніков О.Л., Троц І.В., Франчук В.І., Шликов В.В. та ін. Науковцями надано визначення поняттям економічної безпеки підприємства, функціонуванням економічної безпеки в умовах ринкової економіки, розгляд проблем формування теоретико-методичних аспектів управління економічною безпекою підприємств, забезпечення функціонування системи економічної безпеки в умовах нестабільності економіки. Проте залишаються не повністю розкритими питання пов'язані з управлінням забезпеченням економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості.

Метою роботи є розроблення та обґрунтування науково-методичних, теоретичних положень та розроблення практичних рекомендацій щодо управління забезпеченням економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- визначити сутність економічної безпеки підприємства;
- розглянути методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства;
- дослідити особливості управління забезпеченням економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості;
- проаналізувати тенденції окремих показників економічної безпеки

підприємств нафтогазової промисловості України;

- охарактеризувати виробничо-господарську діяльність ТОВ «БК «Горизонти»;
- оцінити складові та загальний рівень економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти»;
- розробити напрями підвищення рівня економічної безпеки підприємства;
- сформувати організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості;
- виконати економічне обґрунтування пропонованих змін.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних положень щодо управління забезпеченням економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості.

Методи дослідження. У процесі виконання роботи було використано загальнонаукові та спеціальні методи досліджень: порівняльного аналізу, діалектичного пізнання, системного аналізу та синтезу, формалізації, індукції, теоретичного узагальнення, абстрактно-логістичного аналізу, що дозволили з'ясувати сутність поняття економічна безпека підприємства, дослідити підходи до оцінки рівня економічної безпеки. Табличний, статистичний та економіко-порівняльний методи для надання характеристики досліджуваного підприємства. Графічний метод використовувався для побудови рисунків з метою візуального оформлення результатів дослідження. Метод моделювання та формалізації використовувався для формування організаційно-економічного механізму економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості.

Практичне використання одержаних результатів. В роботі розроблені рекомендації щодо управління забезпеченням економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості. Результати дослідження надано керівництву ТОВ «БК «Горизонти» та використано для удосконалення економічної безпеки підприємства.

За результатами наукових досліджень опубліковано тези: Kochkodan V. B., Soroka M. Yu. Management of enterprise's economic security provision. *Ефективне управління як двигун фінансово-економічного розвитку*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції / Східноєвропейський центр наукових досліджень (Суми, 17 грудня 2023 р). Research Europe, 2023. С. 119-122.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

1.1 Сутність економічної безпеки підприємства

Стрімкий темп змін у навколишньому середовищі змушує підприємства шукати нові шляхи для формування та забезпечення економічної безпеки. Перед визначенням суті цього поняття слід розглянути термін «безпека», який перекладається як «володіння ситуацією». З економічного погляду безпека підприємства означає стан, при якому вплив негативних чинників зовнішнього середовища відсутній або мінімальний. Дослідження «економічної безпеки підприємства» показало відсутність узагальненого підходу до його визначення, і М.І. Камлик визначає його як стан розвитку суб'єкта господарювання, що характеризується стабільністю економічного та фінансового розвитку та ефективністю нейтралізації негативних факторів на всіх етапах його діяльності [19].

Дослідники, такі як Г. Козаченко та В. Пономарьов, вкладають в поняття економічної безпеки інший зміст, розглядаючи його як «гармонізацію економічних інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища в часі та просторі». Л. Бендіков визначає економічну безпеку як «захищеність науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу від економічних загроз, що пов'язані з неефективною політикою держави або негативним зовнішнім середовищем». У таблиці 1.1 представлені різні трактування поняття економічної безпеки, вказуючи на його багатогранність та багатофакторність. Це свідчить про відсутність остаточного визначення та вирішення питання сутності економічної безпеки підприємства.

Таким чином, з таблиці можна зробити висновок, що наукова література наразі не має однозначного визначення поняття економічної безпеки. Кожен дослідник подає власне трактування, базуючись на теоретичних та практичних знаннях, якими він володіє. Однак можна виокремити та узагальнити основні підходи, які вчені використовують при формулюванні своїх визначень (таблиця 1.2).

Таблиця 1.1 - Визначення поняття «економічна безпека підприємства»

Автор	Визначення поняття
Б.М. Андрушків [12, с. 23]	Економічний стан підприємства, стійкий до змін у фінансово-господарській діяльності, не пов'язаний з форс-мажорними обставинами
Т.Г. Васильців [5, с. 18]	Стан функціонування, при якому підприємство та його продукція конкурентоспроможні на ринку, забезпечують ефективне використання ресурсів, стабільність та прогресивний розвиток, а також можливість протистояти негативним впливам зовнішнього та внутрішнього середовища
В.В. Шликов [40, с. 138]	Стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних та потенційних економічних загроз
С.І. Ніколаюк, Д.Й. Никифорчук [26, с.15]	Стан юридичних, виробничих відносин і організаційних зав'язків, що гарантує стабільність функціонування та розвиток
Л.І. Донець, Н.В. Ващенко [9, с. 19-20]	Стан господарського суб'єкта, який запобігає ослабленню захисту від небезпек і забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкурентного середовища
А.А. Коновалов [20, с. 176]	Стан підприємства, який свідчить про стабільне перевищення доходів над витратами, ефективне використання грошових коштів та безперебійний процес виробництва
Р.М. Федоренко [36, с. 224]	Сукупний динамічний стан підприємства, що дозволяє формувати та здійснювати власну стратегію розвитку
М.М. Зацеркляний, О.Ф. Мельников [15, с. 9]	Стан функціонування підприємства, при якому потенційні економічні загрози збалансовані системою заходів протидії
З.С. Варналій [3]	Забезпечення ефективного використання ресурсів суб'єкта господарювання для запобігання загрозам та створення умов для стабільного функціонування
В.Л. Ортинський [27]	Захищеність потенціалу підприємства від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх чинників та здатність до відтворення

Таблиця 1.2 - Основні підходи до визначення поняття «економічної безпеки підприємства» [25, 30]

Підхід	Опис підходу
Еволюційний (В. Забродський, М. Зубок, Н. Капустін)	Взаємозв'язок між об'єктом та зовнішнім середовищем полягає в тому, що об'єкт змінюється для виживання у швидкозмінному середовищі, а середовище змінюється через зміну об'єкта.
Стійкісний (О. Барановський та ін.)	Здатність підприємства зберігати головні властивості, такі як стійкість і рівновага.
Захисний (Г. Клейнер, Д. Ковальов, С. Мітенко, Ю. Лисенко)	Захищеність підприємства, його потенціалу та інтересів від небажаних загроз та ризиків, включаючи захищеність від небажаних змін та захищеність інтересів.
Ресурсний (Л. Гончаренко, О. Грунін, М. Корольов)	Найбільш ефективне використання корпоративних ресурсів.
Процесний (К. Половнєв)	Акцент на процесах, що впливають на зміну рівня економічної безпеки підприємств.
Конкурентний (В. Белокуров та ін.)	Актуалізація наявності конкурентних переваг.
Гармонізаційний (Г. Козаченко та ін.)	Гармонізація інтересів підприємства з інтересами зовнішнього середовища.

З визначень видно, що «економічна безпека» описується категоріями «стан», «забезпечення», «захищеність», «ефективне використання», «запобігання» та «гарантування». Отже, під «економічною безпекою підприємства» розуміється стан захищеності від впливу внутрішніх та зовнішніх чинників, що дозволяє забезпечити стійку діяльність за рахунок ефективного використання ресурсів та реалізацію стратегії.

Основною метою економічної безпеки на підприємстві є гарантування стабільного та ефективного функціонування в даний час та високого потенціалу розвитку у майбутньому [33]. Однак перед розглядом основних функціональних цілей економічної безпеки, слід провести аналіз її складових, виявлених під час дослідження літературних джерел (рисунок 1.1).

Рисунок 1.1 - Основні складові економічної безпеки підприємства [13]

Кожна із складових економічної безпеки забезпечує виконання однієї із семи функціональних цілей:

1 Фінансова складова є вирішальною для функціонування підприємства та має основну ціль - ефективне використання корпоративних ресурсів.

2 Інтелектуальна та кадрова складова спрямована на розвиток підприємства та ефективне управління персоналом.

3 Техніко-технологічна складова відповідає за використання передових технологій та оптимізацію ресурсів.

4 Політико-правова складова забезпечує правове забезпечення та контроль дотримання законодавства.

5 Інформаційна складова забезпечує необхідною інформацією для ефективної господарської діяльності.

6 Екологічна складова визначає дотримання норм щодо мінімізації шкідливих

викидів.

7 Силова складова забезпечує фізичну безпеку персоналу та захист майна підприємства [13; 22, с. 321-327].

Таким чином, економічна безпека підприємства спрямована на захист всіх аспектів його діяльності та забезпечення ефективного ведення господарської діяльності, що в свою чергу забезпечує компанії прибутковість та конкурентоспроможність серед інших підприємств.

Економічна безпека підприємства має системний характер і визначається комплексом заходів, які впроваджуються вповноваженими службами або підрозділами підприємства. Головна мета цих заходів - захист інтересів власників та працівників компанії від потенційних та реальних загроз для забезпечення стабільного розвитку. Основні завдання економічної безпеки включають забезпечення ефективності господарської діяльності, захисту від посягань конкурентів та злочинців, збір та аналіз інформації для управлінських рішень, збереження конкурентоспроможності, моніторинг ринкових умов, та інші завдання, спрямовані на забезпечення сталого розвитку підприємства [41, с. 120].

Необхідно усвідомлювати, що будь-яка система чи механізм повинні ґрунтуватися на конкретних принципах, оскільки саме вони є основою при розробці заходів з організації економічної безпеки. Це також стосується економічної безпеки підприємства, яка, як і будь-яка інша система, ґрунтується на певних принципах. Перед тим як перейти до цих принципів, важливо визначити саме поняття «принцип», розглядаючи його як основне вихідне положення для наукової системи, теорії чи ідеологічного напрямку, що має свою особливість, яка покладена в основу створення чи здійснення чого-небудь [6, с. 1125].

Вивчення формування підходів до визначення принципів економічної безпеки зацікавило багатьох вчених, що вказує на актуальність і необхідність подальших досліджень. О.І. Захаров, наприклад, називає принципи економічної безпеки такими: економічна доцільність, законність, своєчасність, комплексність, активність, безперервність, удосконалення, обґрунтованість, відповідальність, самостійність, взаємодія та координація, поєднання конфіденційності й гласності, централізація управління, спеціалізація [14, с. 316-318].

В.І. Франчук, у свою чергу, виділяє такі: взаємодія й координація, законність, своєчасність, спеціалізація, централізація управління, системність, гнучкість, достатність, поєднання конфіденційності й гласності [38, с. 224-225].

І.В. Троц ідентифікує наступні принципи забезпечення економічної безпеки підприємства: законність, комплексність, взаємодія, пріоритет заходів попередження (вчасність), економність, безперервність, плановість, компетентність, поєднання гласності та конфіденційності [35, с. 224].

І.В. Ботьботенко запропонувала розділити принципи організації економічної безпеки на шість основних блоків (рисунок 1.2).

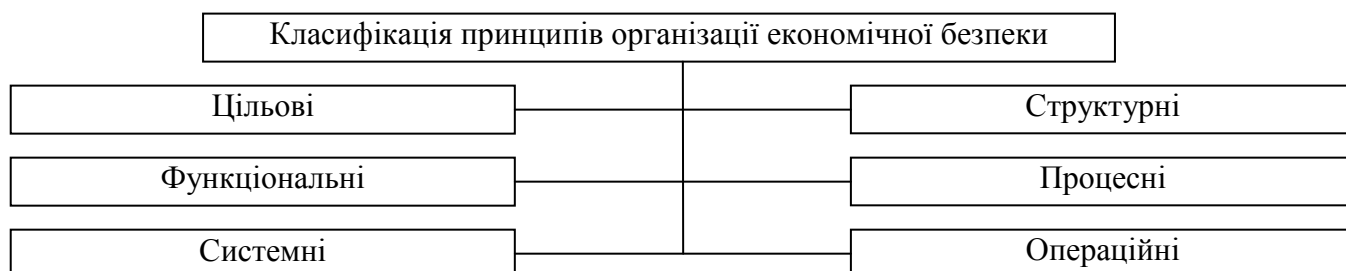

Рисунок 1.2 - Класифікація принципів організації економічної безпеки за І.В. Ботьботенко [2, с. 38]

Науковець включає до цільових принципів такі як досяжність, конкретність, гнучкість та вимірність. У сфері структурних принципів визначаються такі принципи, як «одночасність чотирьох ролей», поєднання централізації та децентралізації, ієрархічність, мінімальна складність структури та персональна відповідальність. Функціональні принципи включають в себе автономність, актуалізацію, зосередженість та багатофункціональність. Процесні принципи охоплюють комбінацію превентивних та реакційних заходів, правомірність та економічну доцільність. Операційні принципи включають пропорційність, прямоточність, рівномірність, паралельність та безперервність. Системні принципи визначаються як цілеспрямованість, емерджентність, комплексність, зв'язність, відкритість та адаптивність [2, с. 39].

Отже, існує значна різноманітність підходів до визначення принципів, що лежать в основі створення економічної безпеки підприємства. Таким чином, доцільно сформулювати узагальнену групу принципів на основі аналізу досліджень зазначених вчених (таблиця 1.3).

Таблиця 1.3 - Принципи формування економічної безпеки підприємства [16]

Принцип	Сутність принципу
Законності	Прийняті рішення щодо економічної безпеки мають відповідати законам України
Системності побудови	Елементи системи економічної безпеки повинні бути взаємопов'язані та узгоджені
Економічної доцільності	Ефективність системи економічної безпеки має перевищувати її вартість впровадження
Ефективності управлінських рішень	Витрати на усунення чи нейтралізацію ризиків повинні бути менше можливих збитків
Результативності	Забезпечення розвитку підприємства та подолання загроз
Обґрунтованості	Всі заходи безпеки повинні використовувати сучасні наукові досягнення
Комплексності	Управління економічною безпекою повинно залучати всі суб'єкти та активи підприємства
Збалансованості	Забезпечення збалансованості інтересів підприємства та персоналу
Безперервності	Управління економічною безпекою повинно бути безперервним процесом
Варіативності	Управлінські рішення повинні розроблятися, враховуючи альтернативні варіанти
Адаптивності	Система управління економічною безпекою повинна адаптуватися до змін у середовищі
Розвитку та вдосконалення	Здатність системи економічної безпеки підприємства до розвитку та вдосконалення
Активності	Реалізація дій захисту інтересів підприємства через нестандартні способи
Інтегрованості	Система управління економічною безпекою повинна бути інтегрована в загальну систему менеджменту підприємства
Об'єктивності	Управлінські рішення повинні базуватися на об'єктивних економічних законах та науковому аналізі

Отже, на сьогодні вчені не мають єдиної точки зору на визначення економічної безпеки підприємства, оскільки це поняття досить складне і розглядається різними дослідниками через різноманітні підходи. Основна мета системи економічної безпеки полягає в забезпеченні стабільності та високого рівня розвитку підприємства. Для досягнення цієї мети система повинна вирішувати різноманітні завдання, включаючи фізичну безпеку, захист конфіденційної інформації та уникнення потенційних загроз.

1.2 Методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства

Рівень економічної безпеки підприємства визначається за його здатністю уникати або мінімізувати вплив загроз, забезпечуючи ефективний захист

функціональних складових.

Фактори внутрішнього та зовнішнього середовища, такі як чинники виробництва, стабільний попит, надійність постачальників, та інші, впливають на рівень економічної безпеки. Кожен з цих факторів має свою специфіку, що визначається галуззю діяльності підприємства.

Чинники виробництва, такі як місцерозташування, ресурси та інфраструктура, визначають організацію виробничої діяльності. Стабільний попит на продукцію залежить від конкурентоспроможності, сертифікації, та договорів. Надійність постачальників обумовлюється довгостроковими договорами та декількома постачальниками.

Захист комерційної таємниці включає заходи держави та підприємства, охоплюючи інтелектуальну власність та управління інформацією. Компетентність керівництва визначає рівень кваліфікації персоналу та систему навчання.

Вплив інших факторів, таких як мотивація персоналу, також суттєвий для належного рівня економічної безпеки [7].

Економічна безпека підприємства є складною та багатогранною категорією, для оцінювання якої потрібен ретельний аналіз. Визначення рівня економічної безпеки впливає на її ефективність. Різні методики оцінювання можна розділити на дві основні групи: загальна оцінка рівня економічної безпеки підприємства з використанням експертних методів чи однакових показників для всіх її складових, та окремий аналіз складових, що в подальшому інтегрується в єдиний показник [34].

Розглянемо детальніше методики з першої групи. Покропивний С.Ф. вказує, що оцінка рівня економічної безпеки може бути проведена шляхом розрахунку сукупного критерію. Це відбувається за допомогою обчислення та сумування окремих функціональних критеріїв, які визначаються порівнянням можливих збитків для підприємства та витрат на заходи щодо їх запобігання. Вчений виокремлює такі функціональні складові економічної безпеки, як фінансова, інтелектуальна, кадрова, техніко-технологічна, політико-правова, інформаційна, екологічна та силова. Зазначений сукупний критерій економічної безпеки (Кеб) для підприємства визначається за формулою:

$$Кеб = \sum_{i=1}^n k_i \cdot d_i, \quad (1.1)$$

де k_i - величина окремого критерію за i -ою складовою; d_i - питома вага значущості i -ої складової (визначається експертним методом); n - число функціональних складових економічної безпеки підприємства.

Науковець пропонує визначати значення окремих функціональних критеріїв шляхом наступного співвідношення:

$$k_i = \frac{C_{3i}}{Z_i}, \quad (1.2)$$

де C_{3i} - сукупні збитки за i -ою функціональною складовою; Z_i - сумарні витрати на реалізацію заходів, щодо попередження збитків за i -ою функціональною складовою.

Важливо проводити оцінку рівня економічної безпеки, порівнюючи показник (Кеб) цього підприємства з аналогічним показником інших компаній.

Ткаченко А.М. та Резніков О.Л. віддають перевагу використанню функціональної залежності при оцінці рівня економічної безпеки [34]:

$$Реб = a_1 \cdot f(x_1) + a_2 \cdot f(x_2) + \dots + a_n \cdot f(x_n), \quad (1.3)$$

де x_1, x_2, x_n - показники діяльності досліджуваного підприємства; $f(x_1), f(x_2), f(x_n)$ - локальні функції залежності рівня ЕБП від відповідних показників діяльності; a_1, a_2, a_n - коефіцієнти, котрі відображають значущість кожного показника x .

Зокрема, важливо відзначити простоту інтерпретації отриманих результатів, яка є перевагою цього методу. А.М. Ткаченко підкреслює, що для оцінки рівня економічної безпеки особливо корисно використовувати показники прибутковості, ліквідності та фінансової стійкості.

Ще однією методикою, яку можна віднести до цієї групи, є роботи А.В. Ізмалкова, в яких рекомендується проводити узагальнюючу оцінку економічної безпеки підприємства шляхом порівняння значень індикаторів (граничних та фактичних). Ці індикатори можуть включати значення показників, які нормуються на основі фактичних та нормативних значень [17, с. 138]:

$$xi = \left(\frac{P_{i\phi}}{P_{in}} \right)^b, \quad (1.4)$$

де $P_{i\phi}$ та P_{in} - фактичні та нормативні значення i -ого показника відповідно; b -

показник ступеня (де, для показників типу «мінімум» - 1, «максимум» - (-1)).

Такі показники, які відповідають максимальному значенню, називають стимуляторами, тоді як ті, що відповідають мінімальному значенню, отримують назву дестимуляторів. Для порівняння фактичних показників підприємства можуть використовуватися нормативні значення інших компаній у регіоні або визначені «золотими стандартами» - показниками іноземних підприємств (Європейський Союз, США, Канада тощо).

Аналіз наукових робіт вчених дозволив зробити висновок, що методи, віднесені до другої групи, надають більш чітку та обгрунтовану оцінку рівня економічної безпеки. Скриньковський Р.М. розробив авторський підхід для визначення інтегрального рівня економічної безпеки, опираючись таких науковців як Ткаченко А.М., Доценко І.О. та Гічової Н.Ю., і пропонує його визначати за наступною формулою (1.5) [32]:

$$B = \sum_{l=1}^k B_l \cdot v_l, \quad (1.5)$$

де: v_l - коефіцієнт вагомості рівня безпеки за l -ою складовою (розрахунок даної складової здійснюється за допомогою експертів, де $\sum_{l=1}^k v_l = 1$); k - кількість рівнів безпеки за l -ми складовими економічної безпеки.

В свою чергу ж рівень безпеки за кожною із складових (B_l) варто визначати так:

$$B_l = \sum_{n=1}^{k_l} P_{ln} \cdot w_{ln}, \quad (1.6)$$

де w_{ln} - коефіцієнт вагомості n -го показника рівня безпеки за l -ою складовою (розрахунок також здійснюється експертним способом, де $\sum_{n=1}^{k_l} w_{ln} = 1$, k_l - кількість показників рівня безпеки за l -ою складовою економічної безпеки).

Нормування показника рівня безпеки за l -ою складовою економічної безпеки (P_{ln}) проводиться за формулою (1.7):

$$P_{ln} = 2^{\frac{m_{ln}^*}{m_{ln}}}, \quad (1.7)$$

де m_{ln} - n -ий показник рівня безпеки за l -ою складовою економічної безпеки;

m_{ln}^* - n-ий показник рівня безпеки за l-ою складовою економічної безпеки за попередній період.

Поміж вже згаданих формул Скриньковський Р.М. також ідентифікує 8 ключових бізнес-індикаторів, опираючись на наукові роботи Плетнікова І.Л., Анісімова О.М. та Баранніка В.О.: фінансова (B_1), кадрово-інтелектуальна (B_2), інноваційно-технологічна (B_3), інвестиційна (B_4), маркетингово-ринкова (B_5), політико-правова (B_6), аналітико-інформаційна (B_7) та екологічна (B_8) складові, що входять до системи діагностики економічної безпеки [32]. За цих умов інтегральний рівень економічної безпеки підприємства матиме наступний вигляд:

$$B = B_1 \cdot r_1 + B_2 \cdot r_2 + B_3 \cdot r_3 + B_4 \cdot r_4 + B_5 \cdot r_5 + B_6 \cdot r_6 + B_7 \cdot r_7 + B_8 \cdot r_8. \quad (1.8)$$

Отже, якщо значення показника перевищує 0,7, можна зазначити високий рівень економічної безпеки. У випадку, коли значення знаходиться у діапазоні від 0,4 до 0,7, це свідчить про середній рівень, а якщо менше 0,3, то йдеться про низький рівень.

Професор Ізмалков А.В. в своїй розробленій методиці для оцінки рівня економічної безпеки пропонує власні підходи до розрахунку компонентів. По-перше, він виокремлює фінансову складову, що визначається за стійкістю фінансів підприємства. Другою є ринкова складова, яку він пропонує оцінювати за відповідністю внутрішніх можливостей компанії зовнішнім ринковим загрозам. Використовуючи коефіцієнти впевненості, що коливаються від -1 до +1, для кожного фактору, він комбінує результати оцінювання для формування висновку про рівень ринкової безпеки підприємства (таблиця 1.4).

Таблиця 1.4 - Оцінка рівня ринкової безпеки [17]

Значення інтегральної оцінки	Рівень ринкової безпеки
$K < -0,8$	Кризовий стан
$-0,8 < K < -0,6$	Критичний рівень
$-0,6 < K < -0,3$	Передкризовий стан
$-0,3 < K < 0,3$	Ситуація невизначеності
$0,3 < K < 0,6$	Нестійкий стан
$0,6 < K < 0,8$	Нормальний рівень безпеки
$K > 0,8$	Абсолютна безпека

Третім аспектом є інтерфейсна складова, яка визначає надійність контрагентів. Її оцінка також здійснюється методом експертної оцінки. Цей процес включає в себе

використання різноманітних критеріїв, таких як імідж, досвід роботи, фінансовий стан, обов'язковість виконання контрактів, тенденції розвитку та економічний потенціал. Важливо перетворити всі отримані показники у відносні значення за формулою (1.9):

$$O_{ij} = \frac{O_i}{O_{\max}}, \quad (1.9)$$

де O_{ij} - відносна оцінка j -ого контрагента по i -ому критерію; O_i - бальна оцінка j -ого контрагента по i -ому критерію; $O_{\max}$ - максимально можлива оцінка; j - кількість контрагентів підприємства; i - кількість оціночних критеріїв оцінки надійності контрагентів.

Сукупну оцінку надійності j -ого контрагента (H_j) знаходять за формулою [17]:

$$H_j = \sum_{i=1}^n O_{ij} \cdot Z_{ij}, \quad (1.10)$$

де Z_{ij} - значущість i -ого критерію для оцінки j -ого контрагента.

У випадку необхідності оцінки всіх контрагентів одночасно, цей показник можна розрахувати як середнє арифметичне всіх оцінок контрагентів. Відповідно до отриманого результату можна віднести оцінку інтерфейсної складової підприємства до одного із рівнів, які описані в таблиці 1.5.

Таблиця 1.5 - Рівні інтерфейсної безпеки підприємства [17]

Оцінка	Рівень інтерфейсної безпеки
$N_{\text{заг}} = 1$	Абсолютна безпека
$0,75 \leq N_{\text{заг}} < 1$	Нормальна безпека
$0,50 \leq N_{\text{заг}} < 0,75$	Нестабільне положення
$0,25 \leq N_{\text{заг}} < 0,50$	Критичний стан
$0,00 \leq N_{\text{заг}} < 0,25$	Кризовий стан

Четверта компонента, яку виділяє автор, - інтелектуальна. Рівень інтелектуальної безпеки підприємства можна визначити за допомогою наступних коефіцієнтів [17]:

- плинність робітників високої кваліфікації - розраховується як відношення кількості робітників, яких було звільнено або які звільнились за власним бажанням, до загальної кількості робітників певної кваліфікації;

- питома вага інженерно-технічних та наукових робітників - розраховується як відношення їх кількості до загальної кількості працівників;

- показник винахідницької (раціоналізаторської) активності - визначається як відношення кількості винаходів (раціональних пропозицій, ноу-хау і т. д.) до кількості робітників або саме до кількості інженерно-технічних робітників;

- показник освітнього рівня - можна розрахувати як відношення кількості осіб, що мають вищу або спеціальну освіту відповідно до профілю діяльності підприємства до загальної кількості працівників.

Після того як було проведено розрахунки за всіма вказаними вище параметрами, їх зводять до інтегрального показника за формулою (1.11):

$$P_i = \sum_{i=1}^n (1 - \delta_i) \cdot B_i, \quad (1.11)$$

де n - кількість показників; B_i - питома вага i -ого показника; δ_i - відносна оцінка i -ого показника. Вона в свою чергу розраховується як $\frac{P_i}{P_{\max}}$, якщо зростання значення показника є бажаним (стимулятор), або $\frac{P_{\min}}{P_i}$, якщо зменшення значення показника є бажаним (дестимулятор); P_i - значення i -ого показника.

Внаслідок проведення розрахунків, якщо інтегральний показник виявився меншим, ніж середнє значення для інших досліджуваних підприємств, це свідчить про належний рівень інтелектуальної безпеки на підприємстві. У випадку, якщо отриманий показник менший за середнє значення, можна говорити про низький рівень безпеки та починати аналіз проблем, які потребують вирішення.

Також, аналогічно розрахунку цієї компоненти, Ізмалков А.В. рекомендує розраховувати решту складових рівня економічної безпеки підприємства за наступними етапами:

1 Визначення відносних показників для компонент економічної безпеки підприємства (O_i):

$$O_i = \frac{1}{N_i} n_i, \quad (1.12)$$

де N_i - кількість рівнів i -ої складової економічної безпеки; n_i - номер розрахованого рівня безпеки i -ої складової, від найнесприятливішого включно.

2 Визначення значущості кожної складової економічної безпеки з використанням експертного методу.

3 Розрахунок інтегральної оцінки економічної безпеки підприємства, що базується на середньозважених показниках її компонент.

Ще один підхід до оцінки рівня економічної безпеки включає присвоювання рангів показникам, за якими проводиться діагностика. Залежно від того, в якому діапазоні знаходиться значення показника, йому відводиться відповідний ранг, що характеризує його стан. Ураховуючи складний математичний апарат, що використовується в попередніх методиках, метод присвоювання рангів може бути ефективним для визначення рівня економічної безпеки досліджуваного підприємства, завдяки своїй простоті.

1.3 Особливості управління забезпеченням економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості

Управління забезпеченням економічної безпеки підприємства визначається елементами управління. Під управлінням забезпеченням економічної безпеки підприємства розуміється система принципів і методів формування та впровадження управлінських рішень, спрямованих на захист його економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз [1; 10].

Економічна безпека підприємств нафтогазової промисловості передбачає захист специфічних ресурсів цих підприємств від можливих загроз зовнішнього і внутрішнього середовища. Управління економічною безпекою нафтогазових підприємств має важливе значення через появу унікальних ризиків і загроз, що виникають під час виробничих процесів і є специфічними для цього сектору підприємницької діяльності. З урахуванням особливостей діяльності підприємств нафтогазової промисловості, систему економічної безпеки таких підприємств можна розглядати як взаємодію елементів діяльності, що дозволяє здійснювати ефективну діяльність шляхом зменшення впливу загроз [4].

Нафтогазова галузь відіграє ключову роль у розвитку економіки, будучи тісно пов'язаною з іншими секторами та галузями. Основним завданням нафтогазової галузі є збільшення видобутку нафти та газу шляхом використання інноваційних технологій, реконструкції та модернізації, а також інтенсифікацію робіт.

Особливості забезпечення економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості включають наступне:

- ліцензована діяльність, регламентована та контрольована державою;
 - залежність від державних та місцевих владних структур;
 - вплив природних факторів, який визначає тривалість та послідовність робіт,
- а також особливості силової безпеки;
- потреба в значних фінансових ресурсах;
 - великий обсяг технічної, фінансової та облікової документації;
 - вимога дотримання різноманітних норм, нормативів та процедур, регламентованих державою.

Система економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості включає такі складові, як фінансова, інформаційна, кадрова, силова, екологічна, техніко-технологічна, правова і політична. Основні аспекти цієї системи можна представити у вигляді функціональних складових (таблиця 1.6).

Таблиця 1.6 - Функціональні складові економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості

Складові економічної безпеки	Характеристика складових економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості
Фінансовий	Досягнення оптимального використання фінансових ресурсів.
Інтелектуальний та кадровий	Збереження та розвиток інтелектуального потенціалу підприємства, а також ефективне управління персоналом.
Технічний	Забезпечення підприємства передовим та якісним обладнанням. Використання необхідної техніки та застосування нових прогресивних технологій.
Ресурсний	Відповідальність за якість продукції, що надходить на підприємство, її своєчасність поставок та відповідність міжнародним стандартам.
Технологічний	Оцінка того, наскільки технології на підприємстві відповідають найкращим світовим аналогам.
Правовий	Забезпечення правового фундаменту діяльності підприємства та відповідність чинному законодавству.
Інформаційний	Здійснення ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення господарської діяльності підприємства. Захист комерційної таємниці підприємства від несанкціонованого доступу.
Екологічний	Дотримання екологічних норм та мінімізація втрат від забруднення навколишнього середовища.
Силовий	Забезпечення фізичної безпеки працівників і збереження майна.
Ринковий	Оцінка відповідності внутрішніх можливостей розвитку підприємства зовнішнім чинникам, що генеруються ринковим середовищем. Захист ринкової позиції підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз, таких як недобросовісна конкуренція, імідж фірми, торгова марка тощо.
Інтерфейсний	Забезпечення надійності взаємодії з економічними контрагентами.

Основні складові управління економічною безпекою підприємств нафтогазової промисловості включають об'єкт, суб'єкт, нормативно-правове забезпечення, функціональні складові, механізм функціонування та методики оцінки стану підприємства. Об'єктом управління є персонал, фінансова сфера та інші аспекти функціонування підприємства. Стабільний економічний стан є предметом управління системи економічної безпеки.

Суб'єкти управління системою економічної безпеки класифікуються як внутрішні (пов'язані з самим підприємством) та зовнішні, які представляють державні та недержавні структури. Прогнозування можливих небезпек та загроз здійснюють органи державної влади, спеціалізовані приватні та громадські структури, а також внутрішні служби та підрозділи підприємства [37].

Підприємства нафтогазової промисловості характеризуються низькою оборотністю капіталу, тривалим господарським циклом, відстанню та територіальною роз'єднаністю об'єктів, а також особливостями управлінського та бухгалтерського аудиту та співпраці з іншими галузями економіки.

Функціональні напрямки забезпечення економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості включають захист комерційної таємниці, комп'ютерну безпеку, внутрішню безпеку, безпеку будівель і споруд, фізичну та технічну безпеку, безпеку зв'язку, безпеку господарсько-договірної діяльності, перевезень вантажів та осіб, рекламних заходів, ділових зустрічей та переговорів, протипожежну безпеку, екологічну безпеку, конкурентну розвідку, інформаційно-аналітичну роботу і інше.

Ефективність економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості залежить від внутрішніх та зовнішніх загроз, а також від матеріально-технічних і фінансових ресурсів підприємства та законодавчої бази країни. Взаємозв'язки цих факторів визначають складний характер економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості.

Неефективне управління економічною безпекою призводить до зниження економічної захищеності підприємства, погіршення його результатів і навколишнього середовища. Ці наслідки виявляються у втратах економічних вигід, погіршенні фінансового стану та можливому банкрутстві.

В процесі забезпечення економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості необхідно, по-перше, вивчити специфіку підприємства та його ринкових сегментів. По-друге, аналізувати зовнішні і внутрішні загрози економічній безпеці підприємства, розглядаючи інформацію про кризові ситуації, їх причини та можливі вирішення. По-третє, провести аудит наявних засобів забезпечення економічної безпеки та проаналізувати їх відповідність виявленим загрозам. По-четверте, розробити систему управління економічною безпекою підприємства, включаючи план мінімізації небезпек і формування бюджету для забезпечення економічної безпеки. Подальше оцінювання діяльності системи управління та вдосконалення заходів є важливим етапом.

Бізнес-середовище нафтогазової промисловості несе ризики комерційного та некомерційного характеру, що потребує ефективного управління для попередження негативних ситуацій. Метою управління економічною безпекою підприємств нафтогазової промисловості є попередження негативних подій та прийняття управлінських рішень для захисту від загроз. Завданнями управління є оцінка стану підприємства, виявлення деструктивних процесів, ідентифікація причин та джерел небезпек, прогнозування наслідків загроз і розробка заходів для їх запобігання.

Управління економічною безпекою підприємств нафтогазової промисловості повинне відповідати загальним принципам, таким як системність, об'єктивність, адекватність, комплексність, взаємоузгодженість, універсальність, однозначність, результативність [18]. Методичні підходи до управління економічною безпекою нафтогазових підприємств включають ресурсно-функціональний [21], програмно-цільовий [37] та ситуаційний [10].

Управління економічною безпекою підприємств нафтогазової промисловості здійснюється за допомогою вказаних підходів, при цьому формуються результати діяльності, проводиться оцінка потенціалу підприємства, ідентифікуються напрями поліпшення та подолання небезпек. Деталізований процес управління економічною безпекою підприємств нафтогазової промисловості подано в таблиці 1.7.

Управління та моніторинг діяльності підприємств нафтогазової промисловості спрямовані на виявлення нестабільності та прийняття ефективних управлінських рішень. Основне завдання управління економічною безпекою нафтогазових

підприємств полягає у визначенні механізмів адаптації до загроз та забезпеченні ефективного та стабільного функціонування. Точне оцінювання економічних загроз, розробка методів мінімізації негативного впливу вимагають створення інструментарію управління економічною безпекою підприємств нафтогазової промисловості, включаючи процеси планування, регулювання, контролю та стимулювання (рисунк 1.3).

Таблиця 1.7 - Процес управління економічною безпекою підприємств нафтогазової промисловості

Етап управління	Характеристика
1 етап	Визначення стратегії розвитку підприємства
2 етап	Здійснення фінансово-господарського аналізу підприємства, виявлення загроз
3 етап	Зниження ризиків в господарській діяльності підприємства
4 етап	Обґрунтування руху грошових потоків на підприємстві
5 етап	Оцінка показників прибутковості та ділової активності підприємства
6 етап	Формування та визначення показників економічної безпеки підприємства
7 етап	Обґрунтування виявлених характеристик незадовільної діяльності підприємства, коригування стану
8 етап	Проведення моніторингу економічної безпеки на підприємстві
9 етап	Прийняття ефективних управлінських рішень для створення задовільного рівня економічної безпеки

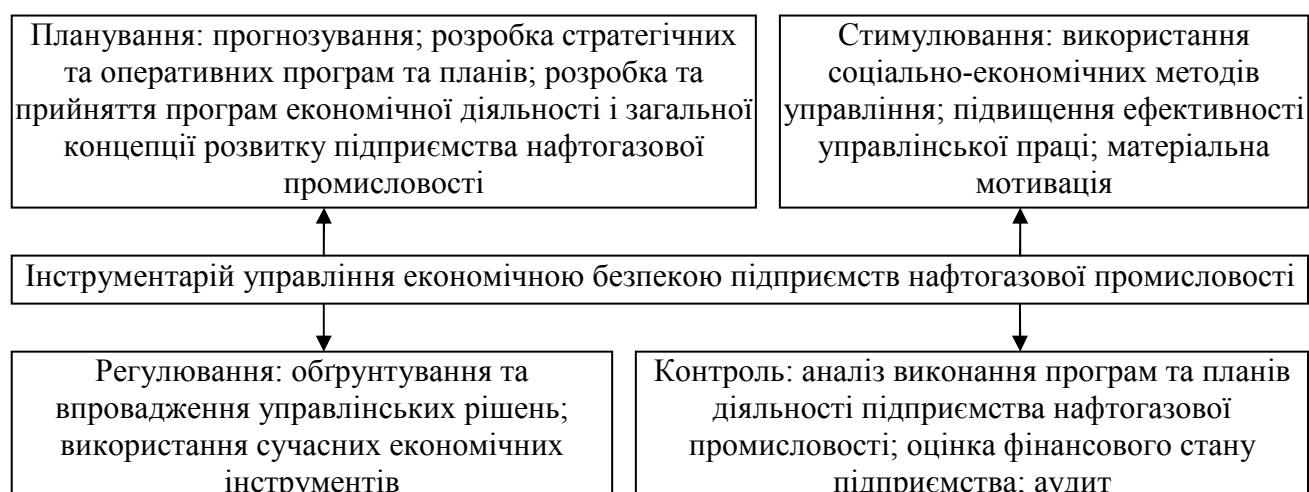

Рисунок 1.3 - Інструментарій управління економічною безпекою підприємств нафтогазової промисловості [21; 37]

Використовуючи компоненти механізму управління економічною безпекою підприємств нафтогазової промисловості, можна ідентифікувати та нейтралізувати фінансово-економічні загрози та ризики, щоб забезпечити фінансову стабільність у довгостроковій перспективі.

На сучасному етапі підприємства нафтогазової промисловості потребують використання новітніх інструментів управління економічною безпекою, оскільки цей бізнес вважається привабливим та конкурентоспроможним. Діяльність підприємств нафтогазової промисловості відбувається в нестабільному та динамічному середовищі, що вимагає швидкої адаптації та визначення шляхів розвитку під впливом змін зовнішнього середовища. Фактори впливу різноманітно впливають на економічну безпеку підприємств нафтогазової промисловості та її складові. Для підвищення ефективності системи економічної безпеки таких підприємств рекомендується комбінувати кілька підходів до оцінювання економічної безпеки та використовувати різноманітні інструменти управління.

Висновок до розділу 1

Наразі вчені не мають загального визначення поняття «економічна безпека». Одні визначають це як гармонізацію інтересів підприємства та суб'єктів зовнішнього середовища, інші як захищеність його потенціалу від загроз. Більшість, однак, розглядає її як стан, при якому підприємство конкурентоспроможне, ефективно використовує власний потенціал та ресурси і може протистояти загрозам зовнішнього та внутрішнього середовища.

Головне завдання системи економічної безпеки підприємства - забезпечення стабільного функціонування незважаючи на ризики та загрози. Це досягається за допомогою виконання семи основних функціональних цілей, що складають дану систему. Як і в більшості інших систем, економічна безпека ґрунтується на певних принципах, які становлять основу для її формування.

Враховуючи особливості підприємств нафтогазової промисловості, система економічної безпеки таких підприємств - це взаємодія елементів діяльності, яка забезпечує результативність діяльності підприємств через зменшення впливу загроз. Сучасний інструментарій управління економічною безпекою необхідний для підприємств даної галузі, оскільки їхній бізнес є привабливим та конкурентоспроможним.

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ НАФТОГАЗОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

2.1 Дослідження тенденцій окремих показників економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості України

Експерти вважають, що економічна безпека підприємств нафтогазової промисловості ґрунтується на різних складових, таких як макроекономічний, фінансовий, інвестиційний, науково-технологічний та виробничий. Вони стверджують, що фінансовий аспект має найбільший вплив, тоді як інвестиційний є менш важливим. Дані висновки базуються на дослідженні, в якому брали участь керівники підприємств нафтогазової галузі з різних регіонів України. За їхніми даними, інші аспекти економічної безпеки розташовані у такому порядку важливості: виробничий, науково-технологічний та макроекономічний.

У таблиці 2.1 представлені дані щодо показників макроекономічного аспекту функціональної складової економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості за 2019-2023 роки.

Таблиця 2.1 - Значення та вагові коефіцієнти показників макроекономічного аспекту функціональної складової економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості в Україні у 2019 - 2023 рр. [28]

Показник	Значення за роками					Ваговий коефіцієнт
	2019	2020	2021	2022	2023	
Показник кількості діючих підприємств на кожну тисячу осіб наявного населення, в од.	0,363	0,405	0,429	0,462	0,467	0,11
Відношення кількості новостворених підприємств до тих, що припинили діяльність	1,71	1,52	1,49	1,12	1,13	0,076
Процентна частка прибуткових підприємств, у %	64,6	66,4	68,8	69,4	70,2	0,124
Середній темп зростання виробничих обсягів на кожне підприємство, у %	111	115,6	118,3	108,3	113	0,118
Відношення рівня тіньової економіки до ВВП, у %	63,3	59,1	58	58	52,8	0,134
Середній термін, необхідний для створення нового підприємства, у днях	40,1	42,2	35,9	35,9	34,8	0,085
Кількість злочинних випадків, пов'язаних із суб'єктами господарювання, на 100 підприємств, в од.	1,08	1,03	0,98	1,28	2,13	0,131
Середній термін отримання ліцензій та дозволів, у днях	255,3	255,3	255,3	255,3	279,6	0,112
Середній термін реєстрації власності, у днях	73,9	84,4	98,1	98,1	98,1	0,11

Експерти вважають, що найбільший вплив на рівень макроекономічного аспекту функціональної складової спостерігається у таких показниках, як відношення рівня тіньової економіки до ВВП (ваговий коефіцієнт - 0,134), кількість злочинних випадків, пов'язаних із суб'єктами господарювання (0,131), та процентна частка прибуткових підприємств (0,124).

Найменший вплив на рівень цього аспекту функціональної складової економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості виявляється в таких показниках, як середній термін, необхідний для створення нового підприємства (0,085), та відношення кількості новостворених підприємств до тих, що припинили свою діяльність (0,076).

Це може бути пояснено тим, що високе значення середніх термінів, необхідних для створення нового підприємства, на думку топ-менеджменту підприємств нафтогазової промисловості, скоріше спонукає до підприємницької активності і менше відображає рівень економічної безпеки підприємств. З іншого боку, зростання кількості новостворених підприємств до тих, що припинили свою діяльність, може бути зумовлене не тільки рівнем конкуренції на ринку, але й суб'єктивними рішеннями підприємців, спрямованими на оптимізацію кредиторських зобов'язань, диверсифікацію бази оподаткування та інші фактори.

Експерти визначили темпи зростання виробничих обсягів час отримання ліцензій та дозволів та термін реєстрації власності як найбільш вагомими показниками, що впливають на макроекономічний аспект функціональної складової економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості.

Враховуючи великий вплив таких показників, як відношення рівня тіньової економіки до ВВП та процентної частки прибуткових підприємств, можна позитивно відмітити зростання ваги прибуткових підприємств з 64,6% у 2019 році до 70,2% у 2023 році, а також зменшення рівня тіньової економіки до ВВП з 63,3% у 2019 році до 52,8% у 2023 році. Проте значення цього показника все ще перевищує критичний рівень.

Додатково, позитивно на макроекономічний аспект функціональної складової економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості в Україні впливають: скорочення середнього терміну, необхідного для створення підприємства,

збільшення кількості діючих підприємств на кожну тисячу осіб наявного населення, а також зростання співвідношення кількості нових підприємств до тих, що припинили діяльність у 2023 році порівняно з 2022 роком. З іншого боку, негативно на цей аспект функціональної складової економічної безпеки впливає збільшення злочинних випадків, пов'язаних з суб'єктами господарювання, а також зростання середніх термінів на отримання ліцензій та дозволів, а також на процедуру реєстрації власності.

Фінансовий аспект функціональної складової економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості щорічно зростає, що є позитивним явищем (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2 - Значення та вагові коефіцієнти показників фінансового аспекту функціональної складової економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості в Україні у 2019 - 2023 рр. [28]

Показник	Значення за роками					Ваговий коефіцієнт
	2019	2020	2021	2022	2023	
Індекс захисту прав кредиторів і позичальників	9,5	8,44	8,44	8,44	7,39	0,129
Відношення податкових платежів до валового прибутку, %	21,21	21,44	19,31	23,43	15,93	0,149
Середня відсоткова ставка за кредитами, %	20,7	18,7	18,5	17,3	15,9	0,147
Середній загальний коефіцієнт ліквідності	1,102	1,108	1,118	1,158	1,213	0,119
Середній коефіцієнт фінансової незалежності	0,475	0,485	0,492	0,487	0,639	0,109
Рівень інфляції, %	104,1	105	110	126,6	105,1	0,139
Розмір страхової премії на одну особу, дол. США	22,47	57,06	107,7	91,71	109,8	0,104
Темпи росту капіталізації підприємств, %	108	106,7	109	109,9	109,4	0,104

На фінансовий аспект функціональної складової економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості в Україні найбільш негативно впливає зростання рівня інфляції (у 2023 році цей показник склав 105,1%, зростання на 1% порівняно з 2019 роком), а також зниження індексу захисту прав кредиторів і позичальників (з 9,5 балів в 2019 році до 7,39 в 2023 році). На думку експертів, вагові коефіцієнти даних показників в фінансовому аспекті функціональної складової економічної безпеки становлять відповідно 0,139 та 0,129.

На рівень фінансової безпеки підприємств нафтогазової промисловості позитивно впливають такі показники: зниження відношення податкових платежів до валового прибутку (ваговий коефіцієнт становить 0,149); зменшення середньої відсоткової ставки за кредитами (0,147); підвищення середніх коефіцієнтів

ліквідності (0,119) та фінансової незалежності (0,109); зростання розміру страхової премії на одну особу (0,104); зростання темпів росту капіталізації підприємств (0,104).

Відзначимо негативну тенденцію погіршення інвестиційного аспекту функціональної складової економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості в Україні (таблиця 2.3), що відбувається за умов зниження рівня захищеності інтересів інвесторів (ваговий коефіцієнт показника становить – 0,28), який знижується з 4,22 у 2019 році до 2,85 у 2023 році. Також до погіршення інвестиційного аспекту функціональної складової економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості в Україні призводять інші негативні тенденції, такі як зростання ступеня зносу основних засобів (і хоча в 2023 році цей показник знизився на 2,3% відносно 2022 року, він все ще залишається дуже високим) та відставання темпів приросту величини прямих іноземних інвестицій від темпів зростання ВВП в Україні.

Таблиця 2.3 - Значення та вагові коефіцієнти показників інвестиційного аспекту функціональної складової економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості в Україні у 2019 - 2023 рр. [28]

Показник	Значення за роками					Ваговий коефіцієнт
	2019	2020	2021	2022	2023	
Індекс захищеності інтересів інвесторів	4,22	3,17	3,17	3,9	2,85	0,28
Ступінь зносу основних засобів, %	39	47,4	61	65,1	62,8	0,268
Питома вага інвестицій у вартості основних засобів, %	5,37	6,55	9,18	10,28	12,31	0,232
Відношення приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП, %	0,985	0,934	0,934	1,025	0,985	0,22

Єдиним показником, що впливає позитивно і характеризує інвестиційний аспект функціональної складової економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості в Україні, є питома вага інвестицій у вартості основних засобів. Цей показник показує тенденцію до зростання і за період 2019-2023 рр. збільшився в 2,3 рази.

Значення більшості показників науково-технологічного аспекту функціональної складової економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості є вкрай низькими (таблиця 2.4).

Науково-технологічний аспект функціональної складової економічної безпеки

підприємств нафтогазової промисловості в Україні відзначається негативним впливом на загальну економічну безпеку через такі показники: зниження питомої ваги підприємств, що впроваджують інновації (0,277), скорочення питомої ваги нових видів продукції чи послуг (0,235) та низькі темпи зростання кількості інноваційно-активних підприємств (0,214).

Таблиця 2.4 - Значення та вагові коефіцієнти показників науково-технологічного аспекту функціональної складової економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості в Україні у 2019-2023 рр. [28]

Показник	Значення за роками					Ваговий коефіцієнт
	2019	2020	2021	2022	2023	
Питома вага нових видів продукції (послуг), %	1,22	1,42	1,3	1,23	1,01	0,235
Питома вага підприємств, що впроваджують інновації, %	16,9	15,9	14,5	12,6	11,8	0,277
Кількість отриманих охоронних документів на 1 млн. осіб	164,8	165	175,8	172	179,1	0,274
Темпи приросту інноваційно-активних підприємств, %	1,06	1,03	0,96	0,93	0,99	0,214

З іншого боку, позитивний вплив на цей аспект функціональної складової економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості забезпечує лише зростання кількості отриманих охоронних документів на 1 млн. осіб.

На думку експертів, другим за важливістю у впливі на рівень економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості в Україні є виробничий аспект її функціональної складової (таблиця 2.5).

Таблиця 2.5 - Значення та вагові коефіцієнти показників виробничого аспекту функціональної складової економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості в Україні у 2019 - 2023 рр. [28]

Показник	Значення за роками					Ваговий коефіцієнт
	2019	2020	2021	2022	2023	
Продуктивність праці, тис грн./ос.	11,86	13,99	17,94	22,52	27,37	0,192
Фондовіддача, грн. /грн.	0,247	0,274	0,317	0,365	0,403	0,177
Відношення темпів зростання продуктивності праці до темпів зростання обсягів реалізації	0,92	1,14	1,2	1,29	1,19	0,148
Коефіцієнт плинності кадрів	1,84	1,69	2,72	0,93	0,92	0,156
Витратомісткість виробництва, %	91,8	89,5	93,6	93,4	93,2	0,181
Рентабельність операційної діяльності підприємств нафтогазової промисловості, %	4,4	4,5	6,8	7,4	7	0,142

Виробничий аспект функціональної складової економічної безпеки

підприємств нафтогазової промисловості в Україні зріс завдяки таким факторам: зростанню продуктивності праці (в 2,3 рази у 2023 р. порівняно з 2019 р., ваговий коефіцієнт даного показника є найбільшим - 0,192); росту фондівддачі (0,177); перевищенню темпів зростання продуктивності праці над темпами зростання обсягів реалізації (0,148). Разом з тим негативним фактором є збільшення витратомісткості виробництва (0,181).

На нашу думку негативним є те, що значення таких показників економічної безпеки вітчизняних підприємств нафтогазової промисловості, як процентна частка прибуткових підприємств, відношення рівня тіньової економіки до ВВП, середній термін отримання ліцензій та дозволів, середній термін реєстрації власності, ступінь зносу основних засобів, більшість показників науково-технологічного аспекту функціональної складової економічної безпеки, продуктивність праці та відношення темпів її зростання до темпів зростання обсягів реалізації, а також плинність кадрів, значно нижчі за критичні значення.

Кількість цих показників має важливе значення, і їх вплив на рівень економічної безпеки вітчизняних підприємств нафтогазової промисловості є значним. Це вважається негативним фактором, що підкреслює необхідність розробки спеціальної державної політики для забезпечення зміцнення економічної безпеки підприємств цієї галузі.

2.2 Характеристика виробничо-господарської діяльності ТОВ «БК «Горизонти»

ТОВ «Бурова компанія «Горизонти» - це сервісна компанія, заснована в 2010 році, яка надає послуги буріння та капітального ремонту свердловин. На сьогодні компанія оперує шістьма буровими установками різної вантажопідйомності від 50 т до 340 т; флотом колтюбінгу; сервісом похило-скерованого буріння.

З часів свого створення ТОВ «БК «Горизонти» пробурило 30 розвідувальних свердловин. Всі свердловини були пробурені якісно, з додержанням технічних умов та строків виконання робіт.

На сьогоднішній день буріння свердловин стає все більшим викликом – як з

технологічної точки зору так і з технічного забезпечення. Для покращення ефективності при спорудженні свердловини, раціонального використання часу і фінансів, збільшення площі фільтрації вуглеводнів, виконання геологічних завдань – в світі широко використовується сервіс з похило-скерованого буріння свердловин.

Розуміючи потреби промисловості в швидкому, якісному бурінні свердловин, можливості розбурювання родовищ кущовим методом, економії в часі і фінансах для виділення та оренди землі ТОВ «Бурова компанія «Горизонти» пропонує якісні сервісні послуги з буріння похило-скерованих свердловин.

Компанія використовує сучасну телеметричну систему MWD з гідравлічним каналом зв'язку, з можливістю запису гама-даних і передачі в реальному часі, канадської компанії DrillTek і гвинтові вибійні двигуни Dynomax Drilling Tools inc.

Спектр робіт, які компанія проводить за допомогою колтубінгового флоту дуже широкий. Від промивок та освоєння, до цілого комплексного підходу, що включає в себе: відновлення вибою свердловини та зони перфорації, за допомогою гвинтового вибійного двигуна; забурювання бокових стовбурів; радіальне буріння; кислотна обробка пласта; встановлення цементних мостів та ізоляційних полімерних систем; гідропіскоструменева перфорація. З кожним роком перелік робіт, які проводяться за допомогою колтубінгу все більше розширюється та розвивається.

У 2023 р. проведено більше 25 свердловино-операцій за допомогою колтубінгового флоту. Проведені роботи з освоєння свердловин, відновлення штучного вибою свердловин, кислотні обробки різними системами на основі кислот, поверхнево-активних речовин, інгібіторів та різних полімерів, освоєння нових пробурених свердловин.

ТОВ «Бурова компанія «Горизонти» має позитивний досвід роботи з капітального ремонту нафтогазових свердловин. За час своєї діяльності виконано капітальний ремонт 15 газових та 2 нафтових свердловин.

В складі підприємства є тампонажний цех, який надає послуги з цементування нафтогазових свердловин, опресування обсадних колон, опресування трубопроводів під час облаштування свердловин. Виконує комплекс робіт тампонажною технікою під час капітального ремонту свердловин: встановлення цементних мостів, кислотна обробка свердловин тощо.

Однією з переваг компанії є можливість виконання будівництва свердловини «під ключ», що включає будівництво під'їзної дороги та площадки для бурової, буріння, кріплення обсадних колон, випробування свердловини і рекультивація площадки після буріння, як завершальний етап.

Також до переваг ТОВ «Бурова компанія «Горизонти» можна віднести наступні:

- наявність персоналу з досвідом в міжнародних компаніях;
- робота з замовником від проектування і до формування фінального звіту по свердловині;
- використання модульного дизайну телеметричної системи;
- можливість аварійного вилучення телеметричної системи на каротажному кабелі;
- проведення робіт з високотемпературним обладнанням - можливість використання при статичних температурах до 175°C;
- використання ліцензійного програмного забезпечення з актуальними оновленнями – KellydownTM;
- наявність мобільної лабораторії для обслуговування телеметричної системи на виробничому об'єкті;
- наявність виробничого цеху для обслуговування гвинтових вибійних двигунів;
- використання гвинтових вибійних двигунів з маслонаповненою шпіндельною секцією та комплектом немагнітних ОБТ в типорозмірах – 171 мм; 127 мм та 95 мм.

В грудні 2013р. ТОВ «Бурова компанія «Горизонти» отримала сертифікати якості управління, що відповідає стандартам ISO 9001 та ISO 14002.

Юридична адреса компанії: 79005, Україна, м. Львів вул. Шота Руставелі, 7.

Місія ТОВ «Бурова компанія «Горизонти» полягає у досягненні успіху на ринку шляхом оптимального поєднання ресурсів, передових досягнень науки, досвіду та професіоналізму, а також максимальної уваги до вимог та потреб зовнішнього середовища та соціальних потреб працівників.

Визначення цілей є критичним етапом для будь-якої організації. Тому кожна компанія прагне встановити такі цілі, що оптимально відповідають її можливостям. У випадку ТОВ «Бурова компанія «Горизонти» основними цілями діяльності є:

забезпечення щорічного зростання обсягів виконання робіт та надання послуг; ефективне використання основних активів; підвищення рівня безпеки праці та охорони здоров'я працівників підприємства.

Головними завданнями ТОВ «Бурова компанія «Горизонти» є якісне виконання робіт; поліпшення техніко-економічних показників діяльності; підвищення ефективності використання власного і залученого капіталу; забезпечення надійності функціонування та розвитку підприємства та отримання прибутку від фінансово-господарської діяльності.

Для досягнення цих цілей необхідна відповідна організаційна структура, яка б забезпечила ефективні процеси усередині підприємства. ТОВ «Бурова компанія «Горизонти» має розгалужену організаційну структуру, наведену на рисунку А.1 додатку А.

З рисунку бачимо, що директор ТОВ «Бурова компанія «Горизонти» має в своєму підпорядкуванні:

- головного інженера і підпорядковані йому виробничо-технологічний відділ, механіко-енергетичний відділ, вишко-монтажний цех та партія глибокого буріння;
- головного геолога і підпорядкований йому геологічний відділ;
- заступника з питань охорони праці та техніки безпеки і підпорядкований йому відділ охорони праці та техніки безпеки;
- заступника з питань МТЗ і побуту та підпорядковані йому господарсько-побутовий відділ, відділ матеріально-технічного постачання, відділ виробничого постачання, базу виробничого обслуговування та автотракторну колону;
- фінансовий відділ;
- комерційний відділ;
- відділ кадрів;
- бухгалтерію.

Основний пріоритет в бурінні – це безпека праці. В структурі компанії є відділ охорони праці та техніки безпеки, який забезпечує відповідний інструктаж з безпеки праці, а також проводить незалежний контроль за виконанням правил техніки безпеки та охорони праці. Особлива увага приділяється експлуатації противикидного обладнання (ПВО): бурова бригада проходить навчальне

тренування по ліквідації газових фонтанів кожні півроку, а інженери компанії пройшли навчання та отримали сертифікат IWCF щодо контролю стану свердловин, попередженню та ліквідації флюїдопроявів.

Наведена організаційна структура відповідає вимогам, згідно яких проводяться геологорозвідувальні та бурові роботи в ТОВ «Бурова компанія «Горизонти». Вона відповідає напрямкам діяльності підприємства, організації виробництва.

На підприємстві станом на 2023 рік працювало 55 осіб. При цьому за останні 3 роки кількість працівників суттєво не змінювалася, лише зросла на 5 працівників у 2021 році і досягла сьогоденної кількості. Це свідчить про досить низьку плинність кадрів та правильно сформовану політику управління кадровими питаннями.

Розглянемо основні фінансові показники підприємства за останні 5 років та надамо оцінку тенденції розвитку (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6 - Фінансові показники діяльності ТОВ «БК «Горизонти» у 2019-2023 роках

Фінансовий показник	Рік				
	2019	2020	2021	2022	2023
Оборотні активи, тис. гри	2499,4	2479,2	4007,2	5288,2	5045,5
Поточні зобов'язання, тис. грн.	1680,4	1587,6	2571,1	3280,8	4410,3
Загальні активи, тис. грн.	2845,9	3267,4	4958,2	6107,4	7633
Загальні зобов'язання, тис. грн.	1680,4	1587,6	2571,1	3280,8	4410,3
Капітал, тис. грн.	1165,5	1679,8	2387,1	2826,6	3222,7
Чистий прибуток, тис. грн.	510,5	350,4	799,1	240,5	230,2
Чистий дохід від реалізації, тис. грн.	17834,8	20579,1	25370,6	18098,5	18105,4
Рентабельність активів, %	17,94%	10,72%	16,12%	3,94%	3,0%
Заборгованість, %	59,0%	48,6%	51,86%	53,70%	57,8%
Поточна ліквідність, %	148,7%	156,2%	155,86%	161,30%	114,4%
Коефіцієнт автономії, %	41,0%	51,4%	48,14%	46,30%	42,2%
Рентабельність власного капіталу, %	43,8%	20,9%	33,48%	8,50%	7,14%
Чиста маржа, %	2,9%	1,7%	3,15%	1,30%	1,27%

Отже, відповідно до даних у таблиці, можна помітити зростання обсягів оборотних активів та поточних зобов'язань. Крім того, протягом періоду з 2019 по 2021 рік, чистий дохід від реалізації робіт та послуг у компанії відзначався тенденцією до зростання, однак, на початку 2022 року він почав зменшуватися і став нижчим, ніж у 2019 році. Важливо також відзначити, що показник чистого прибутку

ТОВ «БК «Горизонти» (рисунок 2.1) не відображає чітку тенденцію, оскільки протягом розглянутих років він мав хвилеподібний характер, схожий на графік чистого доходу. Переважною причиною цього явища є збільшення операційних витрат у 2020, 2022 та 2023 роках.

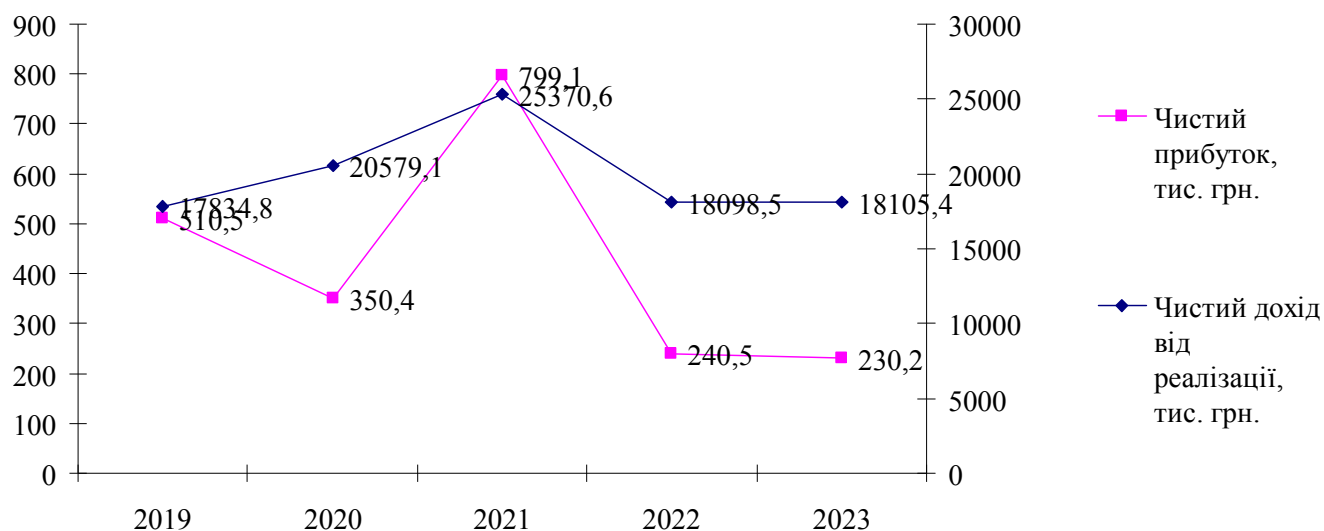

Рисунок 2.1 - Чистий дохід від реалізації робіт та послуг та чистий прибуток ТОВ «Бурова компанія «Горизонти» у 2019-2023 роках

Рентабельність активів відображає ефективність їх використання на підприємстві та потенційний рівень прибутку, який вони можуть забезпечити. Протягом періоду з 2019 по 2021 рік коефіцієнт рентабельності активів компанії стабільно перебував на високому рівні, коливаючись від 10% до 18%.

Проте у 2022 році через негативні впливи зовнішнього середовища (початок повномасштабної війни) він знизився до 3,94%. Незважаючи на різке падіння, це значення перевищує середнє значення по галузі (1,5%), що свідчить про високий рівень прибутковості підприємства та його здатність покривати всі види витрат, як заплановані, так і непередбачувані.

Ще одним важливим показником ефективності управління господарською діяльністю підприємства є коефіцієнт рівня заборгованості. З таблиці видно, що протягом перших двох років аналізу цей показник різко зменшувався і досяг найнижчого рівня у 2020 році. На той момент частка власних активів перевищила обсяг залучених коштів. Проте потім з'явилася потреба у додатковому фінансуванні для стабільного функціонування бізнесу, а з початком війни виникла гостра

необхідність в залученні додаткових ресурсів для забезпечення життєздатності підприємства. Крім того, військовий конфлікт у країні істотно ускладнив умови здійснення господарської діяльності. Це призвело до поступового зростання рівня заборгованості, яке спостерігається і сьогодні. Така ситуація свідчить про певні ризики для компанії, пов'язані з можливістю невиплати боргів.

Коефіцієнт поточної ліквідності вказує, чи може компанія виплатити всі короткострокові зобов'язання з власних активів. У таблиці 2.6 спостерігається зростання цього показника протягом 4 років. Ліквідність перевищує 100%. Однак у 2023 році вона зменшилася через зростання короткострокових зобов'язань.

Рентабельність власного капіталу відображає ефективність управління компанією. До 2021 року вона була високою, але в 2022 році різко знизилася на 24,9%. Це зумовлено зростанням витрат на сировину, заробітну плату та інші витрати.

Чиста маржа вимірює прибутковість компанії. Рисунок 2.2 показує нестабільний характер цього показника в досліджувані роки. Якщо порівняти цей показник зі середніми значеннями для галузі, то в середньому він становить 1,6%. Це означає, що протягом періоду з 2019 по 2021 роки компанія мала маржу вище, ніж у більшості конкурентів, і наразі, незважаючи на складний період, знаходиться на рівні, трохи нижчому за середньогалузевий.

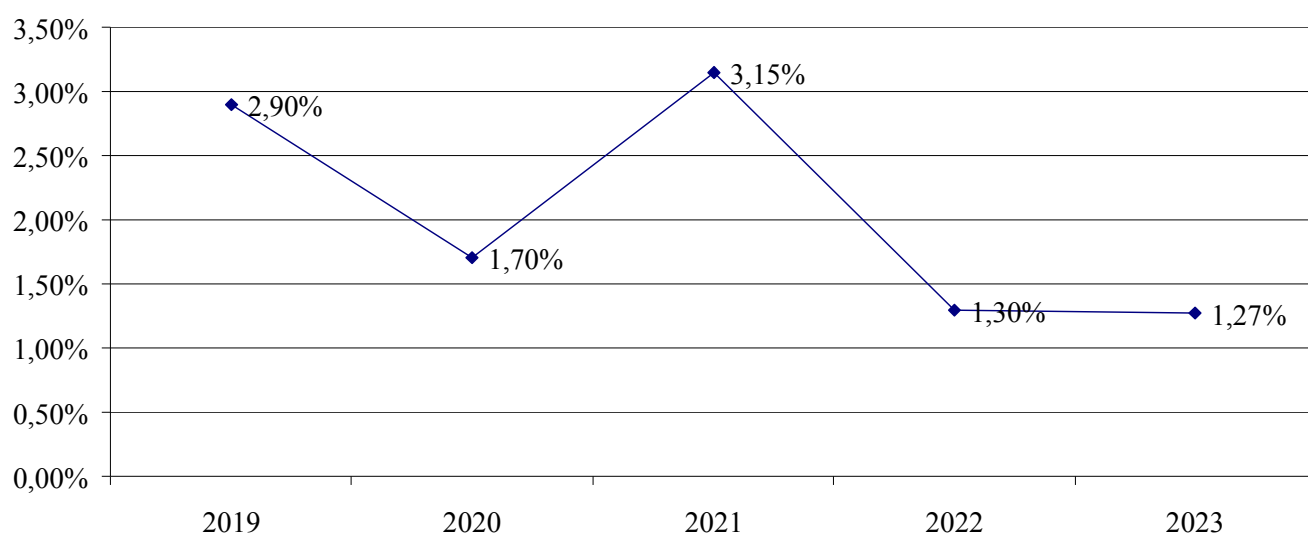

Рисунок 2.2 - Чиста маржа ТОВ «БК «Горизонти» у 2019-2023 роках

Таким чином, аналізуючи фінансові показники, можна зробити висновок, що

ТОВ «Бурова компанія «Горизонти» має стабільні позиції на ринку. Проте за останні роки ефективність її діяльності погіршилася через вплив зовнішніх факторів. Ці чинники створюють загрозу для подальшого розвитку компанії, тому необхідно зосередитися на зміцненні економічної безпеки та пошуку шляхів нейтралізації їх негативного впливу.

2.3 Оцінка складових та загального рівня економічної безпеки ТОВ «Бурова компанія «Горизонти»

Рівень економічної безпеки підприємства визначається шляхом оцінки наявних ресурсів, які є в його розпорядженні за визначеними критеріями. Постійний моніторинг цього рівня є ключовим для стабільності в управлінні та досягнення поставлених цілей. Успішність роботи цієї системи залежить від здатності керівництва або відповідальних фахівців вчасно виявляти загрози зовнішнього і внутрішнього середовища, розробляти заходи для їх уникнення та вирішувати наслідки виникнення негативних ситуацій.

Система економічної безпеки підприємства складається з численних компонентів, кожен з яких відіграє свою важливу роль у функціонуванні підприємства і потребує уваги при плануванні заходів з економічної безпеки.

Зокрема, для досліджуваного підприємства критично важливими є фінансова та інтелектуально-кадрова компоненти, хоча техніко-технологічна та ринкова компоненти також мають значний вплив (рисунок 2.3). Найважливішою є інтелектуально-кадрова складова, оскільки успіх діяльності та розвиток підприємства в значній мірі залежать від професіоналізму персоналу. Кадрова безпека спрямована на виявлення та уникнення будь-яких загроз, що можуть впливати на працівників або їхній інтелектуальний потенціал. Керівництво ТОВ «БК «Горизонти» вважає високий рівень кадрової безпеки пріоритетним, оскільки це сприяє стабільному зростанню фінансових показників та ефективності підприємства. Серед найнебезпечніших факторів, що негативно впливають на кадрову безпеку компанії, можна виокремити: низький рівень кваліфікації персоналу, недостатній контроль за роботою співробітників та недостатність коштів

для виплати заробітної плати або премій.

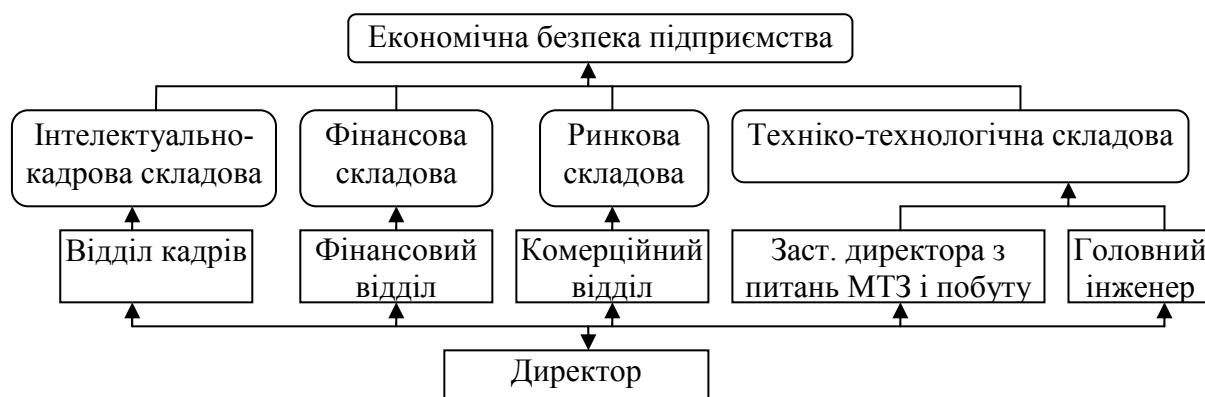

Рисунок 2.3 - Схема зв'язків складових економічної безпеки та відповідальних осіб ТОВ «БК «Горизонти»

Слід також відзначити, що фінансова складова грає значну роль у визначенні рівня економічної безпеки. Без високого рівня цієї складової неможливо говорити про стабільний фінансовий стан компанії. Цей рівень можна визначити на основі аналізу фінансової звітності. Він дозволяє зробити висновки щодо забезпеченості підприємства власними фінансовими ресурсами. До основних зовнішніх загроз, які можуть підірвати фінансову безпеку, можна віднести відсутність інвесторів, складність отримання кредитів від фінансових установ та високі податки.

Техніко-технологічний аспект також сильно впливає на загальний рівень економічної безпеки ТОВ «Бурова компанія «Горизонти», оскільки від нього залежить якість і ефективність використовуваної техніки та технологій. Внутрішніми загрозами для цієї складової є моральний знос обладнання, порушення дисципліни та зниження рівня технічного потенціалу підприємства. Зовнішніми загрозами може бути обмежений доступ до фінансування для оновлення техніки. Ці фактори сприяють зношуванню обладнання та зниженню його ефективності, що може призвести до проблем, зокрема, до небезпеки для працівників та додаткових витрат.

Ринковий аспект економічної безпеки забезпечує захист від загроз, що можуть виникнути на ринку, помилок у стратегії збуту та неправильного вибору моделі поведінки, що може призвести до неефективності. Цей аспект дозволяє оцінити відповідність внутрішніх можливостей компанії зовнішнім можливостям ринку. Серед основних зовнішніх чинників, які впливають на рівень ринкової безпеки, можна виділити: недобросовісні дії конкурентів, фінансову стійкість покупців,

внутрішньополітичну ситуацію в країні, зміни в законодавстві про оподаткування та часті зміни валютних курсів.

З рисунку 2.3 бачимо, що питанням формування економічної безпеки на підприємстві займається директор, оскільки окремо сформованого підрозділу, котрий повноцінно прийняв на себе всі функції в ТОВ «БК «Горизонти» не створено. Це є досить логічним рішенням, оскільки підприємство є відносно невеликим за розміром і витрати на формування та забезпечення даного відділу були б невиправданими. Саме тому всі обов'язки щодо впровадження та розробки заходів з економічної безпеки частково розподілені між персоналом компанії.

За стан фінансової складової економічної безпеки компанії відповідає фінансовий відділ, який безпосередньо підпорядкований директору ТОВ «Бурова компанія «Горизонти». В обов'язки цього відділу входить вирішення питань пов'язаних з: фінансовим плануванням, проведенням діагностики та простежування тенденцій зміни економічних показників (для того аби вчасно виявити можливі загрози і почати оперативний пошук рішень щодо їх нейтралізації чи мінімізації шкоди), бюджетування.

Відділ кадрів розглядає питання інтелектуально-кадрової складової ЕБП. Даний відділ займається питанням підбору висококваліфікованого персоналу на підприємство, навчання та підвищення кваліфікації існуючих працівників, ранжування співробітників за ступенем доступу до комерційної таємниці та важливої документації, формування політики, спрямованої на ідентифікацію працівника з компанією. Для вирішення поставлених задач працівники даного відділу використовують різні методи. Зокрема, серед економічних можна виділити регулярний перегляд заробітних плат та премій. До соціально-психологічних методів відносяться вирішення питань та проблем працівників в індивідуальному порядку, робота з кожним працівником окремо щодо його рівня успішності, формування сприятливого соціально-психологічного клімату за рахунок організації та проведення дозвілля колективом. Адміністративні методи пов'язані з перевіркою людини в процесі прийому на роботу (на ймовірність шпигунства та відповідності посаді), а також періодичної перевірки персоналу для планування подальшої роботи з ним. Дисциплінарні методи спрямовані на застосування відповідних процедур у

разі невиконання працівником своїх обов'язків.

За стан ринкової складової економічної безпеки в ТОВ «Бурова компанія «Горизонти» відповідає комерційний відділ. Працівники відділу відповідальні за налагодження збутової діяльності, дослідження ринку, його основних запитів, вчасного виявлення зміни кон'юнктури ринку та адаптації до нових умов. Крім того основним завдання є доведення робіт та послуг до конкретного споживача, а також формування високого рівня культури підприємства. Недостатня увага до хоча б одного з представлених аспектів може призвести до падіння рівня якості виконаних робіт та наданих послуг, невідповідності до вимог ринку і відповідно зменшення рівня конкурентоспроможності самої компанії. Як результат всього цього зменшується частка ринку і є ризик погіршення фінансового становища.

Головний інженер разом із заступником директора з питань матеріально-технічного забезпечення і побуту відповідальні за техніко-технологічну складову економічної безпеки. Загалом забезпечення високого рівня даної складової можливо лише за рахунок інвестицій в нові технології та інновації. В поєднанні з раціональним використання технологічних та інтелектуальних ресурсів можна досягти таким чином технологічної незалежності. Разом з начальниками виробничо-технологічного відділу, матеріально-технічного постачання, механіко-енергетичного відділу вони займаються питаннями оновлення основних засобів, збільшенням їх активної частини. Проводять перевірки стану матеріально-технічної бази. В їх обов'язки також входить питання організації виробничого процесу, здійснення контролю за технологічною дисципліною та пошуком нових ефективних технологій.

Для проведення аналізу фінансової складової та надання оцінки рівню економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти» використаємо багатофакторну нечіткотножинну модель. З її допомогою розрахуємо інтегральний показник на основі групи фінансово-економічних показників.

Використовуючи узагальнені групи показників, фінансову безпеку (I_{ϕ}) знайдемо наступним чином [39]:

$$I_{\phi} = f_z(Y_1, Y_2, Y_3, Y_4), \quad (2.1)$$

де: Y_i - відповідна група показників.

Для знаходження вищезгаданого показника розрахуємо та здійснимо аналіз

коефіцієнтів: абсолютної ліквідності ($K_{ал}$); покриття ($K_{п}$); поточної ліквідності ($K_{пл}$); фінансової стабільності ($K_{фс}$); автономії ($K_{а}$); маневреності робочого капіталу ($K_{мрк}$); рентабельності активів ($K_{ра}$); рентабельності власного капіталу ($K_{рвк}$); оборотності активів ($K_{оа}$); оборотності основних засобів ($K_{ооз}$); оборотності власного капіталу ($K_{овк}$).

Усі показники подано в таблиці 2.7, розрахунок було здійснено на основі фінансової звітності досліджуваного підприємства за останні три роки.

Таблиця 2.7 - Розраховані фінансово-економічні показники ТОВ «БК «Горизонти»

Назва показника	2021	2022	2023
$K_{ал}$	0,31	0,10	0,05
$K_{п}$	1,08	1,16	1,36
$K_{пл}$	1,56	1,61	1,14
$K_{фс}$	0,48	0,46	0,42
$K_{а}$	0,48	0,46	0,42
$K_{мрк}$	0,60	0,71	0,19
$K_{ра}$	0,16	0,04	0,03
$K_{рвк}$	0,34	0,09	0,07
$K_{оа}$	6,28	3,27	2,64
$K_{ооз}$	32,08	18,84	8,76
$K_{овк}$	12,76	6,94	5,98

Отже, як можемо побачити з даних таблиці за останні три роки значення коефіцієнтів абсолютної та поточної ліквідностей суттєво зменшилися. Це відбувалося за рахунок зменшення кількості грошових коштів та їх еквівалентів та збільшення кількості поточних зобов'язань у підприємства.

Окрім того практично у всіх розрахованих коефіцієнтах спостерігається тенденція до погіршення. Особливо це помітно у таких показників, як коефіцієнт рентабельності активів, коефіцієнт оборотності основних засобів, коефіцієнт оборотності власного капіталу та коефіцієнт рентабельності власного капіталу. Головна причина полягає саме у тому, що за останні роки суттєво скоротилися розмір чистого доходу та найголовніше чистого прибутку. Якщо у 2021 році їх значення становили 25370,6 тис. грн. та 799,1 тис. грн. відповідно, то уже в 2023 році ці показники знизились до рівня 18105,4 тис. грн. та 230,2 тис. грн. А розмір поточних зобов'язань у той самий час навпаки постійно збільшувався.

Наступним етапом у розрахунку рівня фінансової складової є визначення ваги кожного коефіцієнта. Для цього доцільно використати правило Фішберна і знайти відповідні значення за формулою [24]:

$$w_i = \frac{2(m-i+1)}{m(m+1)}, \quad (2.2)$$

де: w_i - значення ваги коефіцієнта; m - кількість показників групи; i - номер показника групи, $i = 1, m$.

Для кожного моменту часу за всіма групами показників отримаємо згортання цих показників в межах своїх груп за рівнями відповідно [39]:

$$A_i = \sum_{j=1}^m X_i \cdot r_{ij}, \quad (2.3)$$

де: m - кількість показників групи; X_i - показники відповідної групи; r_{ij} - ваги показників відповідної групи

Таким чином використовуючи вищезгадані формули здійсимо розрахунок фінансових показників з урахуванням їх вагових коефіцієнтів. Результати розрахунків подані в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8 - Розрахунок фінансових показників з урахуванням вагових коефіцієнтів ТОВ «БК «Горизонти»

Назва групи	Назва показника	Вага показника	Рік		
			2021	2022	2023
Оцінка ліквідності активів	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,107	0,033	0,011	0,005
	Коефіцієнт покриття	0,107	0,116	0,124	0,146
	Коефіцієнт поточної ліквідності	0,107	0,167	0,172	0,122
Оцінка фінансової стійкості	Коефіцієнт фінансової стабільності	0,08	0,038	0,037	0,034
	Коефіцієнт автономії	0,08	0,038	0,037	0,034
	Коефіцієнт маневреності робочого капіталу	0,08	0,048	0,057	0,015
Оцінка рентабельності	Коефіцієнт рентабельності активів	0,08	0,013	0,003	0,002
	Коефіцієнт рентабельності капіталу	0,08	0,027	0,007	0,006
Оцінка ділової активності	Коефіцієнт оборотності активів	0,027	0,170	0,088	0,071
	Коефіцієнт оборотності основних засобів	0,027	0,866	0,509	0,237
	Коефіцієнт оборотності власного капіталу	0,027	0,345	0,187	0,161

Тепер необхідно провести інтегрування для того аби отримати значення показника фінансової безпеки та надати оцінку економічній безпеці за даною складовою. Інтегрування здійснюється за наступною формулою [39]:

$$I_{\phi} = \sum_{i=1}^M A_i \cdot r_j. \quad (2.4)$$

Результати відповідних розрахунків відображено в таблиці 2.9.

Таким чином отримуємо інтегральні показники для трьох досліджуваних років (таблиця 2.10)

Таблиця 2.9 - Розрахунок інтегрального показника фінансової складової економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти»

Назва групи	Назва показника	Вага показника	Рік		
			2021	2022	2023
Оцінка ліквідності активів	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,32	0,101	0,099	0,088
	Коефіцієнт покриття				
	Коефіцієнт поточної ліквідності				
Оцінка фінансової стійкості	Коефіцієнт фінансової стабільності	0,24	0,003	0,031	0,02
	Коефіцієнт автономії				
	Коефіцієнт маневреності робочого капіталу				
Оцінка рентабельності	Коефіцієнт рентабельності активів	0,16	0,006	0,002	0,001
	Коефіцієнт рентабельності капіталу				
Оцінка ділової активності	Коефіцієнт оборотності активів	0,08	0,112	0,064	0,038
	Коефіцієнт оборотності основних засобів				
	Коефіцієнт оборотності власного капіталу				

Таблиця 2.10 - Інтегральний показник фінансової складової економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти»

Рік	Значення показника	Стан безпеки
2021	0,251	Абсолютна
2022	0,195	Нормальна
2023	0,147	Нормальна

Проте для того, щоб зрозуміти, наскільки задовільним є значення даного показника, необхідно формалізувати його вигляд. З цією метою доцільно провести опис рівнів, за котрими буде здійснюватися оцінка. Так залежно від типу фінансової стійкості виділимо нечіткі підмножини, такі як:

- дуже низька фінансова безпека (ДН) - даний рівень характеризується як такий, що має низьку фінансову стійкість, має серйозні проблеми та знаходиться на межі припинення діяльності;

- низька фінансова безпека (Н) - відповідно до даного рівня підприємство має проблеми зі платоспроможністю, але все ж зберігає можливість утримувати рівновагу між платіжними засобами та зобов'язаннями за рахунок використання тимчасово вільних джерел засобів в обороті підприємства;

- нормальна фінансова безпека (СР) - характеризується платоспроможністю підприємства;

- абсолютна фінансова безпека (В) - фінансовий стан підприємства стабільний, високий рівень платоспроможності.

Відповідно до описаних нечітких підмножин було також присвоєно межі значення інтегрального показника для них (таблиця 2.11).

Таблиця 2.11 - Межі значень інтегрального показника для нечітких множин

Назва нечіткої множини	Межі	Ранг
Дуже низька	$-0,3 < ДН < -0,01$	1
Низька	$-0,01 < Н < 0,01$	2
Нормальна	$0,01 < СР < 0,25$	3
Абсолютна	$0,25 < В < 0,65$	4

Отже, таким чином відповідно до таблиці 2.11 можемо зробити висновок про приналежність розрахованих інтегральних показників фінансової складової економічної безпеки ТОВ «Бурова компанія «Горизонти» до певних множин. Так у 2021 році стан фінансової складової можна оцінити, як «абсолютна фінансова безпека», а у 2022 та 2023 роках - «нормальна фінансова безпека».

Таким чином склавши всі ранги і знайшовши середньозважене значення за всі три роки ми отримаємо значення 3,33, що відповідає рангу 3, тобто нормальній фінансовій безпеці.

Після визначення рівня фінансової складової, наступним етапом проведемо дослідження інтелектуально-кадрової складової. Для аналізу за даною складовою було обрано наступні показники:

- коефіцієнт плинності кадрів;
- коефіцієнт фізичного старіння кадрів;
- коефіцієнт кваліфікації працівників.

ТОВ «БК «Горизонти» приділяє значну увагу кадровим питанням, а тому на підприємстві за останні роки практично не змінювалася чисельність працівників. В таблиці 2.12 зображено розрахунок деяких коефіцієнтів.

Отже, з результатів таблиці бачимо, що за останні три роки підприємство покинуло 8 осіб, котрим на зміну керівництво найняло таку ж саму кількість для поповнення робочих місць. Саме тому за показниками прийнятих та звільнених особливих відхилень немає. Варто лише зауважити, що у 2022 серед звільнених працівників були двоє осіб, які покинули компанію через вихід на пенсію. Розрахований коефіцієнт плинності кадрів для ТОВ «БК «Горизонти» за період з 2021 по 2023 роки суттєво не змінився і знаходиться на рівні 5,45%.

Таблиця 2.12 - Характеристика руху кадрів на ТОВ «БК «Горизонти» у 2021-2023 роках

Показники	2021	2022	2023	Відхилення 2022/2021		Відхилення 2023/2022	
				осіб	%	осіб	%
1 Середньоспискова чисельність працівників, ос.	55	55	55	0	0%	0	0%
2 Прийнято на роботу нових працівників протягом року, ос.	3	2	3	-1	-50%	1	100%
3 Вибуло працівників, ос.	3	2	3	-1	-50%	1	100%
- з власного бажання	3	0	3	-3	-100%	3	200%
- вибуття на навчання, вихід на пенсію і т.д.	0	2	0	2	100%	-2	-100%
4 Коефіцієнт обороту:							
- з приймання, %	5,45%	3,63%	5,45%	-1,82%	-33,3%	1,82%	50%
- зі звільнення, %	5,45%	3,63%	5,45%	-1,82%	-33,3%	1,82%	50%
5 Коефіцієнт плинності кадрів, %	5,45%	3,63%	5,45%	-1,82%	-33,3%	1,82%	50%
6 Коефіцієнт загального обороту, %	10,91%	7,27%	10,91%	-3,64%	-33,3%	3,64%	50%

Для підприємств нафтогазової промисловості нормативні значення показника плинності кадрів зображено в таблиці 2.13.

Таблиця 2.13 - Нормативні значення показника плинності кадрів

Рівень плинності	Значення показника плинності	Ранги	Стан
Дуже низький	<6%	4	Абсолютний
Низький	6-10%	3	Нормальний
Середні	11-16%	2	Низький
Дуже високий	> 17%	1	Дуже низький

Відповідно до даних таблиці можемо зробити висновок, що для досліджуваного підприємства характерна низька плинність кадрів. Для трьох років за даним показником можемо присвоїти рангову оцінку 4, тобто найвищу.

Наступним коефіцієнтом для розрахунку виступає коефіцієнт фізичного старіння кадрів. Його розраховуємо за формулою [8]:

$$K_{фск} = \frac{Ч_{пв}}{Ч_c}, \quad (2.5)$$

де: $Ч_{пв}$ - чисельність персоналу пенсійного та передпенсійного віку; $Ч_c$ - середньорічна чисельність персоналу підприємства.

Також ще одним показником для розрахунку інтелектуальної складової було обрано коефіцієнт кваліфікації працівників. Формула для розрахунку наступна [8]:

$$K_{\text{кп}} = \frac{q_{\text{вс}}}{q_c}, \quad (2.6)$$

де: $q_{\text{вс}}$ - чисельність працівників з вищою та середньою спеціальною освітою.

Розраховані значення вищеописаних показників представлені в таблиці 2.14.

Таблиця 2.14 - Показники інтелектуально-кадрової складової економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти» за 2021-2023 роки

Роки	Коефіцієнт фізичного старіння кадрів	Коефіцієнт кваліфікації персоналу	Коефіцієнт плинності кадрів
2021	17%	94%	5,45%
2022	14%	94%	3,63%
2023	14%	94%	5,45%

Значення представлених показників знаходяться в межах від 0 до 100, де 100% для коефіцієнта фізичного старіння кадрів відповідає наявності лише працівників пенсійного та передпенсійного віку, а для коефіцієнта кваліфікації персоналу - лише працівників з вищою та середньою спеціальною освітою. Нормативним значенням коефіцієнта фізичного старіння для підприємств є показник менше 10% (додаток Б), а тому на основі цього можемо зробити висновок, що у 2021 році значення даного коефіцієнта можна віднести до низького рівня та присвоїти ранг 2, а у 2022 та 2023 роках показник приймав нормальний рівень, що відповідає рангу 3. У випадку коефіцієнта кваліфікації персоналу абсолютне значення становить 1 (100% персоналу з необхідним рівнем освіти). Для досліджуваного підприємства у всі роки даний показник становить 0,94, що відповідає нормальному стану (ранг 3). Стан показників інтелектуально-кадрової складової економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти» за 2021-2023 роки наведено в таблиці 2.15.

Таблиця 2.15 - Стан показників інтелектуально-кадрової складової економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти» за 2021-2023 роки

Роки	Коефіцієнт фізичного старіння кадрів	Коефіцієнт кваліфікації персоналу	Коефіцієнт плинності кадрів
2021	17% (низький)	94% (нормальний)	5,45% (абсолютний)
2022	14% (нормальний)	94% (нормальний)	3,63% (абсолютний)
2023	14% (нормальний)	94% (нормальний)	5,45% (абсолютний)

Отже, провівши аналіз основних показників інтелектуально-кадрової складової економічної безпеки, було проведено розрахунок середньозваженого

значення рангів за всіма коефіцієнтами, значення показника для трьох років становить 3. В результаті на основі отриманого значення можемо зробити висновок, що стан інтелектуально-кадрової складової знаходиться на нормальному рівні.

Третьою складовою для діагностики та оцінки економічної безпеки підприємства є техніко-технологічна. Для оцінки її стану були розраховані наступні коефіцієнти: зносу; оновлення основних засобів; фондovіддачі; фондомісткості; фондоозброєності.

Результати розрахунку описаних показників відображені в таблиці 2.16.

Таблиця 2.16 - Розрахунок показників техніко-технологічної складової

Назва показника	Рік		
	2021	2022	2023
Коефіцієнт зносу	0,45	0,59	0,32
Коефіцієнт оновлення основних засобів	0,351	0,002	0,697
Коефіцієнт фондovіддачі	32,086	18,850	8,762
Коефіцієнт фондомісткості	0,031	0,053	0,114
Коефіцієнт фондоозброєності	22,59	27,43	59,04

Орієнтуючись на таблицю нормативних значень показників та відповідний рівень безпеки (додаток Б), у 2021 та 2022 роках для коефіцієнта зносу присвоюємо ранг 2, що відповідає низькому рівню, у 2023 - ранг 3 (нормальний рівень).

Коефіцієнт оновлення основних засобів показує інтенсивність капітальних інвестицій і приймає нормативне значення $> 0,1$. З таблиці видно, що у тому ж 2022 році практично не було проведено оновлення і значення показника наближається до 0. Проте уже в наступному році було суттєве збільшення величини основних засобів за рахунок закупівлі нового обладнання. Тому у 2021 цьому показнику присвоюємо ранг 3 (нормальний рівень), у 2022 році - ранг 1 (критичний рівень), у 2023 році - 4 (абсолютний рівень).

Коефіцієнти фондovіддачі та фондоозброєності не мають чітких нормативних меж, оскільки залежно від галузі значення даних показників суттєво відрізняються. Саме тому для їх оцінки необхідно простежувати динаміку зміни. Так для даних показників збільшення їх значення з часом є позитивним фактором. Так для показника фондovіддачі у 2021 році на основі розрахованого значення можемо присвоїти ранг 4, тобто показник має абсолютний рівень. Показник 2022 року має нормальний рівень та приймає ранг 3, а показник 2023 року - ранг 2 (низький

рівень). Що стосується коефіцієнта фондоозброєності то у 2021 та 2022 роках він мав нормальний рівень (ранг 3), а у 2023 році фондоозброєність суттєво збільшилася, через що показник приймає абсолютний рівень (ранг 4).

Коефіцієнт фондомісткості є оберненим показником до фондовіддачі, а тому на основі цього факту можемо присвоїти такі самі ранги даному показнику. В таблиці 2.17 описано стан показників техніко-технологічної складової.

Таблиця 2.17 - Стан показників техніко-технологічної складової ТОВ «БК «Горизонти» у 2021 - 2023 роках

Назва показника	Рік		
	2021	2022	2023
Коефіцієнт зносу	0,45 (низький)	0,59 (низький)	0,32 (нормальний)
Коефіцієнт оновлення основних засобів	0,35 (нормальний)	0,002 (критичний)	0,69 (абсолютний)
Коефіцієнт фондовіддачі	32,09 (абсолютний)	18,85 (нормальний)	8,76 (низький)
Коефіцієнт фондомісткості	0,031 (абсолютний)	0,05 (нормальний)	0,114 (низький)
Коефіцієнт фондоозброєності	22,59 (нормальний)	27,43 (нормальний)	59,04 (абсолютний)

Отже, проведений аналіз показників техніко-технологічної складової показав, що частина показників за досліджуваний період має позитивну тенденцію до зростання (коефіцієнт зносу, коефіцієнт оновлення основних засобів, коефіцієнт фондоозброєності), а решта показників - негативну тенденцію (коефіцієнти фондовіддачі та фондомісткості). Розрахунок інтегрального показника для даної складової показав, що у 2021 році (за результатом розрахунку середньозваженого значення рангів) стан складової знаходився на нормальному рівні (ранг 3), у 2022 році через суттєве погіршення коефіцієнта оновлення основних засобів стан можна оцінити як низький (ранг 2), а у 2023 році показники дещо покращилися і стан можна оцінювати як нормальний (ранг 3).

Четвертою складовою, за котрою проводиться дослідження рівня економічної безпеки, є ринкова. Для визначення її рівня було розраховано такі коефіцієнти: ринкової віддачі активів; конкурентоспроможності; частку компанії на ринку.

Так зокрема перший коефіцієнт розраховуємо за наступною формулою [11]:

$$K_{pva} = \frac{\Pi_q}{A}, \quad (2.7)$$

де: Π_q - чистий прибуток підприємства, грн.; A - активи підприємства, грн.

Розрахунок коефіцієнту конкурентоспроможності організації (ККО)

заснований на теорії ефективної конкуренції та дає можливість оцінити наскільки конкурентоспроможними є компанія протягом декількох років. Для визначення даного показника необхідно оцінити чотири основних критерії конкурентоспроможності [29]:

$$\text{ККО} = 0,15 \cdot \text{ЕО} + 0,29 \cdot \text{ФО} + 0,23 \cdot \text{ЕЗ} + 0,33 \cdot \text{КТ}, \quad (2.8)$$

де: ЕО - значення критерію ефективності виробничої діяльності організації; ФО - значення критерію фінансового становища організації; ЕЗ - значення критерію ефективності організації збуту та просування товару; КТ - значення критерію конкурентоспроможності товару.

Частка ринку, яку займає компанія, можна порахувати наступним чином [11]:

$$K_{\text{чр}} = \frac{\Pi_{\text{ч}}}{\text{ОП}_{\text{гал}}}, \quad (2.9)$$

де: ОП_{гал} - обсяг продажів галузі, грн.

Так після розрахунку описаних показників було отримані наступні результати, відображені в таблиці 2.18.

Таблиця 2.18 - Розрахунок показників ринкової складової економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти»

Показники	Роки		
	2021	2022	2023
Коефіцієнт ринкової віддачі активів	0,161	0,039	0,030
Коефіцієнт конкурентоспроможності	12,01	11,07	11,86
Частка ринку компанії	0,103	0,101	0,1

Як і у випадку з фондовіддачею, зазначені в таблиці показники не мають чітких меж, за якими можна порівняти дані показники. Проте, нормою вважається позитивна тенденція їх зростання з часом. Як можемо побачити коефіцієнт ринкової віддачі активів та частка ринку протягом досліджуваних років погіршилися. Особливо варто звернути увагу, що перший показник суттєво зменшився у проміжку між 2021 та 2022 роками. Це було спричинено значним падінням прибутку у 2022 році з 799,1 тис. грн. до 240,5 тис. грн., а також незначним збільшенням розміру активів. Частка ринку підприємства зменшилася також з тієї ж причини. Враховуючи ці факти коефіцієнт ринкової віддачі активів у 2021 році знаходився на нормальному рівні (ранг 3), а у 2022 та 2023 роках приймав критичний рівень (ранг

1). Частка ринку компанії протягом трьох років приймає практично однакове значення, котрий свідчить про нормальний рівень показника (ранг 3).

А от коефіцієнт конкурентоспроможності має дещо мінливу тенденцію, оскільки після падіння у 2022 році почалося незначне зростання у 2023. Таке зростання можна пояснити оновленням основних засобів (закупівля нового обладнання на початку 2023 року), незначним збільшенням чистого доходу порівняно з 2022. Це дало позитивний ефект, проте все ще не дає змоги вийти на рівень показника 2021 року та покращити його. Незважаючи на це, для даного показника також характерним є нормальний стан, що відповідає рангу 3. В таблиці 2.19 описано стан показників ринкової складової.

Таблиця 2.19 - Стан показників ринкової складової економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти» у 2021-2023 роках

Показники	Роки		
	2021	2022	2023
Коефіцієнт ринкової віддачі активів	0,161 (нормальний)	0,039 (критичний)	0,030 (критичний)
Коефіцієнт конкурентоспроможності	12,01 (нормальний)	11,07 (нормальний)	11,86 (нормальний)
Частка ринку компанії	0,103 (нормальний)	0,101 (нормальний)	0,1 (нормальний)

Отже, розрахунок інтегрального показника ринкової складової економічної безпеки ТОВ «Бурова компанія «Горизонти» для 2021 року склав 3 (нормальний рівень), для 2022 - 2 (низький рівень), для 2023 - 2 (низький рівень).

В таблиці 2.20 наведено співвідношення рангів та рівнів економічної безпеки підприємства.

Таблиця 2.20 - Співвідношення рангів та рівнів економічної безпеки підприємства

Рівень	Ранг
Абсолютний	4
Нормальний	3
Низький	2
Критичний	1

В таблиці 2.21 зображено розраховані ранги інтегральних показників складових економічної безпеки ТОВ «Бурова компанія «Горизонти», а також загального її рівня за три роки.

Таблиця 2.21 - Рангові значення інтегральних показників рівня економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти» та її складових у 2021-2023 роках

Складова економічної безпеки	Рік		
	2021	2022	2023
Фінансова	4	3	3
Інтелектуально-кадрова	3	3	3
Техніко-технологічна	3	2	3
Ринкова	3	2	2
Інтегральний показник ЕБП	3,25	2,5	2,75

Розрахунок інтегрального показника економічної безпеки за всіма складовими також здійснюємо за допомогою методу середньозваженого. В результаті проведення комплексного оцінювання системи економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти» було встановлено, що в 2021 році інтегральний показник становив 3,25, що відповідає нормальному рівню економічної безпеки. В 2022 році показник становив 2,5, що можна трактувати як низький рівень економічної безпеки. А показник 2023 року приймав значення 2,75, що в результаті округлення становить 3 і також означає нормальний рівень економічної безпеки.

Раніше ми встановили, що директор ТОВ «Бурова компанія «Горизонти» відповідальний за стан усіх складових економічної безпеки. Він повинен забезпечувати контроль для того, аби система стабільно працювала. Досягається це шляхом обробки інформації, що надходить від усіх підрозділів компанії, і виданням відповідних розпоряджень у зворотному напрямку. Після отримання необхідних вказівок кожен з відділів приймає рішення щодо використання того чи іншого методу регулювання ситуації та приводить його в дію. Сукупність даних методів представляє собою механізм забезпечення економічної безпеки ТОВ «Бурова компанія «Горизонти», наведений на рисунку 2.4.

Розглянемо, як саме цей механізм реагував на появу тих чи інших загроз протягом останніх років на досліджуваному підприємстві (таблиця 2.22).

Однією з головних проблем, котра активно почала проявляти себе протягом останніх двох років, є моральне старіння обладнання. В результаті цього якість виконаних робіт та послуг почала знижуватися, збільшувала кількість клієнтів незадоволених кінцевим результатом. Крім того необхідно було з певною періодичністю виділяти додаткові кошти для обслуговування та ремонту даної

техніки, що почало відображатися на фінансовому стані компанії. Проте, не менш важливим є те, що таке обладнання становить загрозу для працівників, безпосередньо зайнятих виконанням робіт та наданням послуг.

Рисунок 2.4 - Механізм забезпечення економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти»

Таблиця 2.22 - Загрози та засоби протидії загрозам ТОВ «БК «Горизонти»

Загрози	Відповідальні особи	Заходи протидії загрозі	Ефект
Моральне старіння обладнання	Головний інженер, заступник директора з питань МТЗ та побуту	Закупівля нового обладнання на суму понад 2 млн. грн.	Підвищення продуктивності праці, покращення якості робіт та послуг
Низький рівень кваліфікації виробничого персоналу	Відділ кадрів	Направлення працівників на курси підвищення кваліфікації	Підвищення продуктивності праці, зменшення ризику травмування персоналу
Зміна податкових ставок	Фінансовий відділ	Відсутні	Відсутній
Зменшення попиту на роботи та послуги підприємства	Комерційний відділ	Формування акційних пропозицій за найменш затребуваними позиціями	Відсутній

Тому у 2023 році було закуплено нової техніки на суму понад 2 млн. грн. В результаті проведених заходів підвищився рівень продуктивності праці та

покращилася якість робіт та послуг. Проте повноцінно оцінити ефект від проведеної модернізації поки немає можливості, оскільки пройшло мало часу і даних для здійснення аналізу впливу на фінансовий стан недостатньо.

Зазначимо, що заміна обладнання створила низку загроз, пов'язаних з недостатньою обізнаністю персоналу, як саме працювати з ним.

Тому на відділ кадрів, відповідальний за інтелектуально-кадрову складову економічної безпеки, було покладено завдання вирішити проблему недостатньої кваліфікації персоналу. Адже ігнорування даної проблеми обов'язково призвело б погіршення якості робіт та послуг, зменшення обсягів виробництва через складність розуміння процесу та підвищений ризик травматизму через неправильне використання техніки. Відділом кадрів було прийнято рішення про направлення певних категорій працівників на курси підвищення кваліфікації. Метою даного заходу було отримання необхідних знань та навичок роботи з обладнанням. Як результат вже через місяць продуктивність праці почала збільшуватися і прогнозується зростання даного показника й надалі.

Ще однією загрозою, котра з'явилася в 2022-2023 рр. є зміна податкових ставок через війну на території України. Незважаючи на те, що більшість податкових ставок зменшилася порівняно з попередніми періодами, проте в законодавстві закріпили низку указів пов'язаних з проведення більшої кількості перевірок підприємств та збільшення розмірів покарання за недотримання законів з оподаткування. Наразі фінансовим відділом та виконавчим директором безпосередньо не було вжито заходів, щодо протидії такій загрозі.

Четверта загроза, актуальність якої для ТОВ «Бурова компанія «Горизонти» почала зростати в 2022-2023 рр., є зменшення попиту на роботи та послуги компанії. З метою залучення більшої кількості клієнтів працівниками комерційного відділу було сформовано акційні пропозиції за найменш затребуваними позиціями, що включали в себе зменшення ціни на дані категорії робіт та послуг, а також швидші темпи реагування на запити споживачів. Проте аналіз фінансової звітності показав, що дані заходи не дали суттєвого ефекту.

Ще одним важливим моментом, що негативно впливає на конкурентоспроможність компанії, а, отже, і на рівень її економічної безпеки, є той

факт, що сайт, котрий є обличчям компанії в мережі інтернет, оформлений неналежним чином. У більшості вкладок присутня велика кількість кнопок та посилань, котрі не працюють. На сайті не відбувається належним чином завантаження зображень, через що неможливо оцінити відгуки про компанію, котрі розміщені у вигляді фотографій. Також, незважаючи на представлену можливість вибору мови, котрою може бути відображений сайт, даний функціонал не працює, присутні граматичні помилки в тексті. До того ж на частині вкладок гамма кольорів підібрана таким чином, що неможливо прочитати текст без додаткової концентрації уваги. Зразків об'єктів, на яких виконувались роботи, на сайті також практично немає, присутня лише їх незначна кількість на головній сторінці, що не дає змоги клієнту сформуванню адекватного уявлення про підприємство. Форма для отримання зворотного зв'язку розташована в неінтуїтивному місці (не у вкладці контакти). Сукупність цих всіх недоліків створюють у потенційного клієнта негативне уявлення про компанію і йому швидше за все не захочеться скористатися послугами ТОВ «БК «Горизонти».

На сьогоднішній день важливо також не лише приділяти увагу сайту, а й вміти показати себе, використовуючи інший інструмент маркетингу - соціальні мережі. Наразі можливо це найбільш ефективний спосіб заявити про себе споживачу. Оскільки це дає змогу оперативно поширювати новини про власні роботи та послуги та можливі події пов'язані з підприємством. ТОВ «БК «Горизонти» має сторінку у соціальній мережі Facebook, де регулярно публікує новини (раз в декілька днів) щодо робіт та послуг, знижки на послуги та інший контент. Проте, як показують дослідження, в останні роки дана соціальна мережа стає все менш популярною в середовищі бізнесу. Значна кількість компаній користуються Instagram та з недавнього часу Telegram, так як вони більш зручні у реалізації інструментів інтернет-маркетингу і більша частка цільової аудиторії розташована саме в цих соціальних мережах. Крім того варто також зазначити, що багато компаній ведуть по декілька сторінок в одній соціальній мережі з метою максимізувати охоплення цільових груп споживачів. Незважаючи на старання працівників комерційного відділу наповнювати сторінку компанії контентом, на неї підписано менше 300 осіб, що говорить про низьке охоплення аудиторії. Ефект від таких заходів прогнозовано

є невеликим.

Вищеописані недоліки, пов'язані з роботою із сайтом та соціальними мережами підприємства, негативно впливають на репутацію ТОВ «БК «Горизонти». Через це страждає рівень конкурентоспроможності компанії, що призводить до втрати ринкових позицій. На фоні інших компаній, які активно розвивають свої сайти, досліджуване підприємство буде програвати конкурентам. Тому необхідно звернути увагу на дану проблему та розробити комплекс заходів для її усунення, оскільки від цього залежить подальший успіх компанії.

Висновок до розділу 2

ТОВ «Бурова компанія «Горизонти» - це сервісна компанія, заснована в 2010 році, яка надає послуги буріння та капітального ремонту свердловин. На сьогодні компанія оперує шістьма буровими установками різної вантажопідйомності від 50 т до 340 т; флотом колтубінгу; сервісом похило-скерованого буріння.

Аналіз фінансових показників виявив, що до 2021 року підприємство успішно проводило свою господарську діяльність, але вже з 2022 року було помітне значне погіршення більшості показників через вплив негативних зовнішніх факторів, таких війна в Україні та світова економічна криза.

Дослідження компонентів економічної безпеки - фінансової, інтелектуально-кадрової, техніко-технологічної та ринкової - за період 2021-2023 років показало зниження більшості показників. Особливо це стосується ринкової складової, рівень якої визначено як низький. Це значно впливає на фінансовий стан компанії та її конкурентоспроможність, що призвело до падіння загального рівня її економічної безпеки порівняно з попередніми роками.

Аналіз існуючого механізму забезпечення економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти» показав, що на сьогоднішній день він працює недостатньо ефективно. Обов'язки забезпечення економічної безпеки розподілені між відділами підприємства, що призводить до перенавантаження персоналу роботою і відсутністю можливості розроблення ефективних заходів протидії загрозам. Ретроспективний аналіз комплексу заходів протидії загрозам підтвердив це припущення.

РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ НАФТОГАЗОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

3.1 Напрями підвищення рівня економічної безпеки підприємства

У попередньому розділі було проведено аналіз поточного стану фінансових показників підприємства, а також здійснено діагностику складових економічної безпеки компанії. В результаті було виявлено погіршення стану економічної безпеки протягом останніх двох років. Для кращого розуміння причин негативних змін було надано оцінку наявному механізму ЕБП. Оцінювання дало змогу виявити критичні проблеми, що заважають стабільному розвитку ТОВ «БК «Горизонти». Зокрема найбільша кількість проблем була зосереджена саме в ринковій складовій за яку відповідальний комерційний відділ.

Тому основними напрямками щодо покращення економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти» будуть заходи спрямовані саме на підвищення рівня ринкової складової компанії. Зокрема пропонуються наступні способи вирішення існуючих проблем підприємства (таблиця 3.1):

- проведення робіт з оформлення сайту підприємства;
- створення сторінок у таких соціальних мережах як Instagram і Telegram та формування цікавого контенту разом із акційними пропозиціями;
- підвищення кваліфікації працівників виробничо-технологічного відділу;
- надання нових видів послуг.

Таблиця 3.1 - Заходи з покращення ринкової складової економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти»

Заходи	Виконавець	Період виконання	Витрати, грн.
Роботи з редизайну сайту	Веб студія «SUFIX»	6 днів	15000
Створення сторінок у Instagram та Telegram, формування контенту для них	SMM-менеджер	1 рік	24500 (в перший місяць) 14500 (наступні періоди)
Підвищення кваліфікації працівників виробничо-технологічного відділу (2 особи)	Відділ кадрів	10 днів	5340 * 2
Надання нових видів послуг	Виробничо-технологічний відділ	-	1500 * 2 (додатковий оклад)
Загалом		1 рік	212680

Сайт - це обличчя компанії в Інтернеті. Від того наскільки якісно він буде оформлений залежить чи звернеться користувач мережі за послугами до сервісної компанії. Приблизно 40% користувачів мережі в перші декілька секунд за зовнішнім виглядом сайту визначають чи хочуть вони продовжувати знайомство з компанією. Нажаль в тому стані, в якому перебуває офіційний сайт підприємства, він спроможний лише викликати відчуття відторгнення і небажання навіть знайомитися із запропонованим асортиментом робіт та послуг. Тому необхідно провести повний редизайн сайту.

Оновлений сайт привертатиме увагу; наочно та ненав'язливо розповідатиме про компанію, її пропозиції та вигоди від співпраці; спрощуватиме виконання цільової дії (передзамовлення робіт та послуг); підвищуватиме впізнаваність та покращуватиме імідж компанії.

Крім того це дозволить виправити велику кількість помилок допущених при створенні сайту, через що значна частина його функціоналу не працювала або працювала некоректно. Правильно оформлений сайт дозволить збільшити кількість потенційних споживачів робіт та послуг компанії та зменшить шанси того, що клієнт звернеться до конкурентів. На сьогоднішній день дуже багато компаній пропонують послуги зі створення сайтів або їх редизайну. Тому є можливість обрати ту пропозицію, котра найкращим чином підійде ТОВ «БК «Горизонти» як за ціною, так і за якістю. Звичайно ціна на створення сайту та зміни його дизайну суттєво відрізняються. Редизайн в даному випадку підходить краще, оскільки сайт є і критичних технічних проблем у ньому немає. Середня ціна, котру компанії просять за виконання такого об'єму робіт складає 12-18 тис. грн. При цьому термін виконання становитиме 5-6 днів.

Наступним заходом, покликаним підвищити рівень конкурентоспроможності підприємства, а також залучити більшу кількість потенційних клієнтів є створення сторінок у популярних на сьогоднішній день соціальних мережах Instagram і Telegram. Варто зазначити, що на початку 2024 року кількість користувачів Instagram збільшилася на 2,3 млн., і соцмережа вперше за цим показником випередила Facebook. Зараз її українська аудиторія - 17,3 млн. користувачів, що на пів мільйона більше, ніж у Facebook. Наразі Telegram поки що не конкурує в

кількості користувачів з вищеописаними соціальними мережами, проте після початку масштабних бойових дій на території України його популярність почала стрімко зростати. Тому в перспективі він також може стати конкурентом Facebook. І чим раніше його почати освоювати тим краще.

Важливо при створенні нових сторінок змінити підхід до розміщення контенту в них. Так пости в соціальних мережах необхідно робити регулярно раз на два дні. Звичайно при такій інтенсивності публікацій неможливо постійно розміщувати інформацію лише про нові послуги та види робіт. Завжди можна наповнити сторінку іншим корисним контентом, котрий тим чи іншим чином буде пов'язаний з тематикою підприємства. Для прикладу, це можуть бути цікаві факти, пов'язані з нафтогазовою промисловістю. Звичайно можна також викладати пости, що не пов'язані з роботою підприємства чи галузі, а є приуроченими до певних знакових подій. Чим більше активності буде на сторінці, тим більша кількість користувачів мережі зверне на неї увагу і можливо зацікавиться послугами ТОВ «БК «Горизонти».

Саме тому доцільно також прийняти на роботу SMM-менеджера, котрий буде займатися питанням створення контенту для сторінок у соціальних мережах та просування послуг компанії в мережі Інтернет. Звичайно такий захід збільшить штат працівників та відповідно витрати на оплату праці, проте дозволить суттєво зменшити навантаження на інших працівників. Це означає, що вони зможуть якісніше виконувати свою роботу і припускатися меншої кількості помилок при виконання обов'язків. В даному випадку позитивним моментом є те, що не потрібно організовувати робоче місце для нового працівника, оскільки даний спеціаліст може працювати віддалено. При цьому варто зауважити, що до витрат на спеціаліста відносяться такі:

- 8200 грн. послуги менеджера;
- 2350 грн. дизайн соціальних мереж;
- 2050 грн. розробка стратегії просування;
- 2520 грн. контент-план;
- 3080 грн. налаштування реклами;
- 6300 грн. ведення соціальних сторінок.

Тому в перший місяць роботи загальна сума витрат складатиме 24,5 тис. грн.,

а вже у всі наступні лише 14,5 тис. грн. оскільки необхідно буде лише сплачувати послуги менеджера та ведення соціальних сторінок.

Ще одним заходом, покликаним не допустити падіння рівня конкурентоспроможності та прибутку ТОВ «Бурова компанія «Горизонти», стане надання нових для компанії видів послуг, таких як промірювання свердловин гіроскопічним інклінометром та вибір типу промивальної рідини при спорудженні свердловин. З цією метою працівникам виробничо-технологічного відділу необхідно пройти десятиденні курси підвищення кваліфікації. Обладнання та програмне забезпечення для виконання таких робіт на підприємстві є.

Важливо також переглянути систему зв'язків між відповідальними особами за станом економічної безпеки (рисунок 3.1).

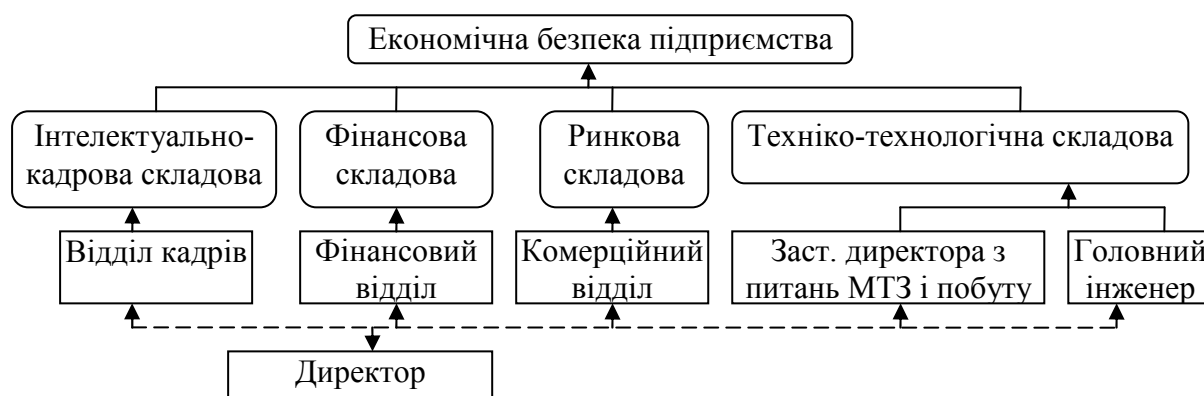

Рисунок 3.1 - Змінена схема зв'язків складових економічної безпеки та відповідальних осіб ТОВ «БК «Горизонти»

Зокрема в попередньому розділі було детально описано дану схему. Відповідно до неї директор ТОВ «Бурова компанія «Горизонти» є відповідальним за стан ЕБП, проте через значну кількість інформації, що надходить до нього від різних відділів компанії він є досить перенавантажений. Це збільшує ризики викривлення інформації, що в подальшому можуть погіршити господарську діяльність підприємства. З метою уникнення подібних ситуацій варто здійснити децентралізацію повноважень та надати більшу свободу відділам у прийнятті рішень.

Проте у випадку виявлення серйозних загроз беззаперечно необхідно надавати інформацію директору, котрий займатиметься питаннями розробки превентивних або реактивних дій.

Отже, запропоновані вище заходи покликані підвищити рівень

конкурентоспроможності підприємства і відповідно рівень ринкової складової економічної безпеки, а також зменшити кількість обов'язків, покладених на директора. Тривалість первинної реалізації запланованих заходів складає 1 рік, а загальна вартість проекту становитиме 212,68 тис. грн. При цьому, якщо протягом даного періоду будуть спостерігатися позитивні тенденції щодо збільшення кількості клієнтів компанії та рівня зацікавленості нею в соціальних мережах, то також буде розглянуто питання про продовження найму SMM-менеджера для виконання обов'язків.

3.2 Формування організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості

Економічна безпека підприємства багатьма вченими трактується як стан при якому за рахунок використання як власних ресурсів, так і залучених із зовні досягається їх найбільш ефективне використання в умовах невизначеності середовища ведення господарської діяльності. В свою чергу найбільш ефективним інструментом для забезпечення високого рівня економічної безпеки є організаційно-економічний механізм. Він представляє собою взаємопов'язану сукупність економічних відносин, принципів, методів та форм організації забезпечення економічної безпеки підприємства нафтогазової промисловості. Завданням даного механізму є оперативне виявлення будь-якого виду загроз та забезпечення захищеності господарської діяльності з досягненням поставлених цілей на шляху поступового розвитку підприємства [30]. Організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки являє собою методи, види відносин, форми ресурсів, функції управління та правове, нормативне й інформаційне забезпечення.

Враховуючи всі вищеописані заходи для забезпечення високого рівня, як складових, так і в цілому рівня економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості було запропоновано сформулювати організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти» (рисунок 3.2).

Так об'єктом управління даного механізму виступає безпосередньо економічна безпека досліджуваного підприємства, що складається з відповідних складових. Її завдання полягає у досягненні поставлених цілей. Дані цілі розподілені на дві категорії

для того, щоб було легше визначити методи впливу, які необхідно застосувати щоб досягнути їх. Так зокрема відповідно до рисунка 3.2 для забезпечення необхідної якості робіт та послуг варто застосовувати методи оцінки ринкової складової економічної безпеки, ресурсомісткості - техніко-технологічної і т.д.

Безпосередній вплив на об'єкт механізму здійснює система управління розвитком підприємства. Вона спрямована на аналіз поточного стану підприємства та визначення можливих шляхів покращення організаційної та господарської діяльності. Заходи, що спрямовані на досягнення даної мети безпосередньо впливають на економічну безпеку. Важливо розуміти що даний механізм є не лише автономною системою, що здійснює самоуправління. На нього також суттєво впливають рівень ринкового та державного регулювання.

Рисунок 3.2 - Організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти»

Зокрема від того наскільки розвинені технології галузі, рівень попиту на послуги та роботи, рентабельність галузі, розвиненість законодавчої бази та амортизаційна податкова політика, що проводиться державою залежить як саме описаний механізм буде функціонувати та досягати поставлених цілей.

На організаційно-економічний механізм також впливають чинники зовнішнього середовища (діяльність державних органів, запити споживачів, надійність постачальників та партнерів, а також діяльність конкурентів) та внутрішнього (кваліфікованість персоналу та його відповідальність, асортимент робіт та послуг, що виконуються та надаються компанією, взаємозв'язок органів управління). В даному випадку чинниками виступають як загрози, так і можливості для розвитку.

Система економічної безпеки реагує на дані чинники та в свою чергу здійснює вплив на підсистеми управління та підсистеми прийняття рішень даного механізму.

Так зокрема в підсистемі управління проводиться оцінка отриманої інформації від об'єкта та здійснюється її аналіз з метою визначення що саме здійснило вплив на систему ЕБП та якою є величина даного впливу. Також в даній системі здійснюється планування з метою попередження загроз, а також можливі сценарії дій компанії у разі настання несприятливих подій. Варто зауважити, що воно здійснюється на всіх рівнях (стратегічному, тактичному та оперативному) для того аби застосувати заходи протидії у будь-який момент часу. Враховуючи всі вищеописані завдання на рисунку 3.3 наведено основні етапи ідентифікації загроз та розробки шляхів їх подолання на ТОВ «БК «Горизонти». Так на першому етапі проводиться збір інформації, отриманої від об'єкта механізму про вплив чинників зовнішнього та внутрішнього середовищ з подальшою її обробкою. На другому етапі відбувається ідентифікація загроз на основі отриманої інформації, визначення ймовірності їх настання та можливих наслідків у разі невиконання превентивних або реактивних заходів.

Третій етап передбачає визначення наскільки небезпечною є загроза. Так залежно від ступеню її складності буде використано у разі необхідності особливі підходи на наступному етапі. Власне на четвертому етапі відбувається формування можливих способів подолання ідентифікованої проблеми. При цьому враховується, якими ресурсами володіє компанія для розуміння можливості реалізації даних

заходів. Після їх розробки відбувається тестування альтернатив (моделей) для розуміння яким чином зреагує загроза та наскільки вдасться зменшити наслідки від її настання. Після того як всі альтернативи були перевірені та отримано результати від їх тестування, дана інформація направляється безпосередньо в підсистему прийняття рішень. Там в свою чергу, враховуючи весь отриманий обсяг інформації від інших підсистем, відбувається вибір найкращого комплексу заходів протидії загрозі та їх впровадження. Після того, як всі заходи були реалізовані і вплив на загрозу здійснено, отриману в результаті інформацію знову направляють до підсистеми прийняття рішень. І вже останнім етапом надається оцінка щодо успішності реалізації розроблених заходів.

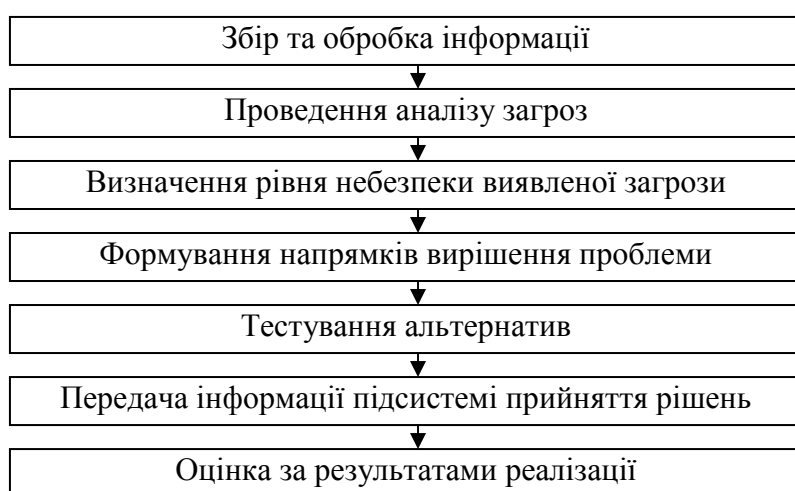

Рисунок 3.3 - Етапи ідентифікації загроз та шляхів їх подолання складової підсистеми управління ТОВ «БК «Горизонти»

В підсистемі прийняття рішень відбувається управління реалізацією заходів, функцій та принципів при забезпеченні економічної безпеки. Дана підсистема отримує та аналізує інформацію від усіх інших підсистем організаційно-економічного механізму та здійснює управління нею. Вона представляє собою систему органів адміністративного управління (керівники відділів, директор компанії), що використовують методи аналізу, контролю та прогнозування для врахування всіх можливих варіантів розвитку подій та вибору найоптимальнішого рішення з урахуванням наявних можливостей підприємства.

Підсистема ресурсного забезпечення відповідає за контроль поточного стану ресурсів компанії. Зокрема це стосується: поточного стану обладнання та

програмного забезпечення до нього, рівень інформаційного та кадрового забезпечення компанії, обсяги витрат матеріально-технічного забезпечення, наявність ліцензій та дозволів для здійснення господарської діяльності. Від стану ресурсів даної підсистеми залежить чи зможе компанія протистояти загрозам, що виникли або реалізувати можливості, що раптово з'явилися чи, можливо, доцільно залучити додаткові ресурси зі сторони. Дана підсистема також надає всю інформацію підсистемі прийняття рішень.

Підсистема інструментарію забезпечення економічної безпеки містить набір методів, за допомогою яких здійснюватиметься управління рівнем ефективності забезпечення економічної безпеки. Так економічні методи полягають в управлінні складовими економічної безпеки шляхом аналізу економічних параметрів, функціонально-вартісного розподілу витрат, ресурсомісткості та ефективності забезпечення економічної безпеки на підприємстві нафтогазової промисловості. В свою чергу техніко-технологічні методи спрямовані на забезпечення високого рівня техніко-технологічного стану обладнання, дотримання технічних регламентів та науково-технічного розвитку. І організаційно-управлінські методи здійснюють формалізацію загроз за джерелами їх виникнення, проведення моніторингу рівня розвитку підприємства, розробку превентивних та реактивних заходів протидії загрозам, моніторинг контролю, а також завчасне та достатнє забезпечення необхідними ресурсами. Відповідно описана підсистема підзвітна підсистемі прийняття рішень.

Так в результаті проведення необхідного аналізу стану компанії, її підсистем, розробки заходів, щодо протидії загрозам або реалізації можливостей та вибору набору методів, за допомогою яких це реалізовуватиметься, очікується отримання певного ефекту. Зокрема в рамках запропонованого проекту щодо підвищення рівня ринкової складової економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти» очікується підвищення попиту на роботи та послуги компанії, збільшення прибутку та частки ринку.

3.3 Економічне обґрунтування пропонованих змін

Запропоновані у розділі 3.1 заходи спрямовані на збільшення кількості клієнтів ТОВ «Бурова компанія «Горизонти» за рахунок реклами у соціальних

мережах, а також розширення асортименту робіт та послуг, що виконуються та надаються компанією.

Зазначимо, що в галузі присутній високий рівень конкуренції. Кількість нових конкурентів з кожним роком все збільшується, а отже посилюється боротьба за кожного споживача. В такій ситуації необхідно шукати шляхи подальшого розвитку підприємства для того аби уникнути отримання збитків, котрі неминуче з'являться у подібній ситуації.

Проведемо аналіз цін на основні види робіт та послуг, що виконуються та надаються сервісними нафтогазовими компаніями (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2 - Ціни на роботи та послуги, що виконуються та надаються сервісними нафтогазовими компаніями та пропоновані ціни для ТОВ «БК «Горизонти»

Назва робіт/послуг	Середньоринкова ціна, грн.	Ціна ТОВ «БК «Горизонти», грн.	Собівартість послуги ТОВ «БК «Горизонти», грн.
Буріння вертикальних нафтогазових свердловин, за 1 м проходки	2925	2800	2240
Буріння похило-скерованих нафтогазових свердловин, за 1 м проходки	3000	3000	2400
Відновлення вибою свердловини та зони перфорації за допомогою гвинтового вибійного двигуна, за 1 год. робіт	825	800	640
Кислотна обробка пласта, за 1 тонну розчину	462,5	400	320
Встановлення цементних мостів та ізоляційних полімерних систем, за 1 м проходки	850	850	680
Гідропіскоструменева перфорація, за 1 год. робіт	2625	2000	1600
Цементування нафтогазових свердловин, за 1 м. проходки	675	650	520
Опресування обсадних колон, за 1 м проходки	625	650	520
Комплекс послуг з промірювання свердловин гіроскопічним інклінометром	85000	80000	64000
Послуги з вибору типу промивальної рідини при спорудженні свердловин	14625	14000	13200

В таблиці наведено мінімальний рівень цін за кожною категорією робіт та

послуг. Встановлення конкретної ціни неможливо через те, що клієнт може запросити послугу різного типу складності. На ціни також впливає і термін реалізації проекту а також особливі побажання замовника. Враховуючи ситуацію на ринку сервісних робіт було сформовано прайс для досліджуваного підприємства з цінами нижче середньоринкових на 6-10% для того, щоб компанія могла створити конкуренцію на даному ринку і при цьому не понести збитки через недостатній попит або занадто малу ціну.

Наступним етапом є прогнозування величини збільшення чистого доходу та чистого прибутку в результаті реалізованих заходів. Для визначення даного показника використано метод прогнозування з використанням експертних оцінок. Більшість експертів зійшлася на думці, що описані заходи покращення ринкової складової економічної безпеки повинні збільшити у 2024 році чистий дохід та чистий прибуток ТОВ «БК «Горизонти» на 12% та 20% відповідно. Значення чистого прибутку компанії за минулі роки та на 2024-й з урахуванням прогнозу наведено на рисунку 3.4.

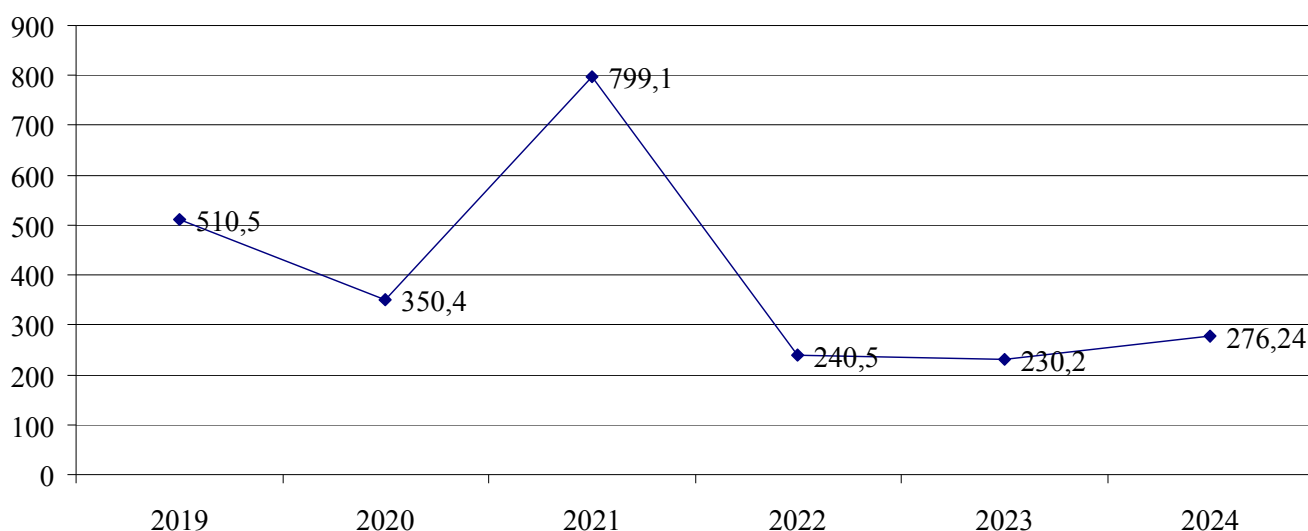

Рисунок 3.4 - Чистий прибуток ТОВ «БК «Горизонти» в 2019-2023 рр. та в прогнозному році

Отже, як можемо бачити з рисунка у наступному році чистий прибуток ТОВ «Бурова компанія «Горизонти» прогнозується на рівні 276,24 тис. грн. Звичайно враховуючи незначне зростання величини даного показника не можна впевнено говорити про його задовільне значення. Проте, в умовах воєнних дій, важкої

економічної кризи в країні та світі, а також низки інших загроз, що перешкоджають нормальному веденню бізнесу та його розвитку, такий результат доцільно прийняти як позитивний.

Після визначення прогнозованого збільшення чистого прибутку знайдемо термін окупності запропонованих заходів, для розуміння доцільності їх впровадження. Для його розрахунку було проаналізовано планові грошові надходження в майбутньому періоді (таблиця 3.3). Ставку дисконту було обрано на рівні 27% (облікова ставка НБУ станом на січень 2024 року складає 15%, інфляція минулого року складала 5,1% [31], також враховано премію за ризик на рівні 6,9%). Враховуючи малий термін реалізації проекту (один рік) для знаходження коефіцієнту дисконтування було поділено ставку дисконту на 12 місяців. Сам же коефіцієнт знаходимо за наступною формулою:

$$K_{\text{диск}} = \frac{1}{(1 + C_{\text{диск}})^n}, \quad (3.1)$$

де: $C_{\text{диск}}$ - ставка дисконту; n - кількість періодів (місяців).

Таблиця 3.3 - Визначення терміну окупності заходів з підвищення рівня ринкової складової економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти»

Місяці	ІС, тис. грн.	Надходження тис. грн.	Витрати тис. грн.	Прибуток тис. грн.	$K_{\text{диск}}$	Сума диск. надходжень, тис. грн.	Накопичений грошовий потік, тис. грн.
0	212,68			-212,68	1	-212,68	-212,68
1		1733,2	1654,80	78,38	0,978	76,65	-136,03
2		1716,7	1640,30	76,40	0,956	73,04	-62,99
3		1645,6	1631,20	14,40	0,935	13,46	-49,53
4		1597,9	1588,80	9,10	0,914	8,32	-41,21
5		1798,8	1678,80	120,00	0,894	107,28	66,07
6		1546,2	1702,50	-156,30	0,875	-136,76	-70,69
7		1678,8	1683,54	-4,74	0,855	-4,05	-74,74
8		1692,2	1754,20	-62,00	0,837	-51,89	-126,64
9		1879,3	1856,20	23,10	0,818	18,90	-107,74
10		1725,6	1629,90	95,70	0,8	76,56	-31,18
11		1698,2	1650,20	48,00	0,783	37,58	6,40
12		1732,2	1698,00	34,20	0,765	26,16	32,56

Враховуючи дані таблиці 3.3 проведемо обґрунтування доцільності реалізації проекту. Для цього використаємо такі показники, як чистий дисконтований дохід (NPV), індекс прибутковості (PI) та дисконтований термін окупності інвестицій (DPP).

Щоб розрахувати показник чистого дисконтованого доходу необхідно знайти значення грошових потоків протягом досліджуваного періоду (помісячно). Наступним кроком здійснюємо дисконтування даних величин і знаходимо суму дисконтованих надходжень. Останнім етапом знаходимо різницю суми дисконтованих надходжень та первісних інвестицій. Формула для розрахунку NPV має вигляд [23]:

$$NPV = \sum_{t=1}^n \frac{CF_t}{(1+i)^t} - IC, \quad (3.2)$$

де: CF_t - грошові потоки відповідного місяця; i - ставка дисконту; t - кількість періодів ($t = 1, 2, \dots, n$); IC - первісні інвестиції.

В результаті розрахунків отримуємо значення $NPV = 32,56$ тис. грн. Так як $NPV > 0$, то це означає, що проект прибутковий і його можна приймати до розгляду.

Наступний показник - індекс прибутковості (PI). Даний коефіцієнт дає змогу зрозуміти який прибуток принесе інвестиційний проект на одну одиницю вкладених коштів. Розраховуємо його за формулою [23]:

$$PI = \frac{\sum_{t=1}^n \frac{CF_t}{(1+i)^t}}{IC}. \quad (3.3)$$

Розраховане значення даного показника становить $PI = 1,15$. Так як $PI > 1$, то проект є прибутковим.

Для знаходження дисконтованого терміну окупності проекту використаємо наступну формулу [23]:

$$DPP = n + \frac{k}{l}, \quad (3.4)$$

де: n - номер останнього місяця з від'ємним накопиченим грошовим потоком; k - останнє значення від'ємного накопиченого грошового потоку; l - сума дисконтованих грошових надходжень наступного місяця.

Таким чином використовуючи дані таблиці 3.3 розрахуємо значення даного показника:

$$DPP = 10 + \frac{31180}{37580} = 10,83 \text{ місяці}.$$

Отже, дисконтований термін окупності інвестицій становить 10 місяців та 25 днів.

Варто також розглянути як саме вплине проект на рівень економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти» та на її ринкову складову зокрема. В таблиці 3.4 зображено значення коефіцієнтів ринкової складової економічної безпеки за минулі роки, а також прогнозоване значення на 2024 рік.

Отже, як можемо бачити з таблиці, в результаті реалізації заходів прогнозується покращення значень показників ринкової складової економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти». Це відбувається за рахунок збільшення розміру чистого прибутку, активів підприємства, покращення таких показників як: витрати на одиницю виконаних робіт та наданих послуг, фондівіддачі, продуктивності праці, коефіцієнта автономії, рентабельності продажів робіт та послуг, а також якості виконаних робіт та наданих послуг. На рисунках 3.5 та 3.6 візуалізовано дані зміни.

Таблиця 3.4 - Показники ринкової складової економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти»

Показники	Роки			
	2021	2022	2023	2024
Коефіцієнт ринкової віддачі активів	0,161	0,039	0,030	0,034
Коефіцієнт конкурентоспроможності	12,01	11,07	11,86	13,8
Частка ринку компанії	0,103	0,101	0,1	0,101

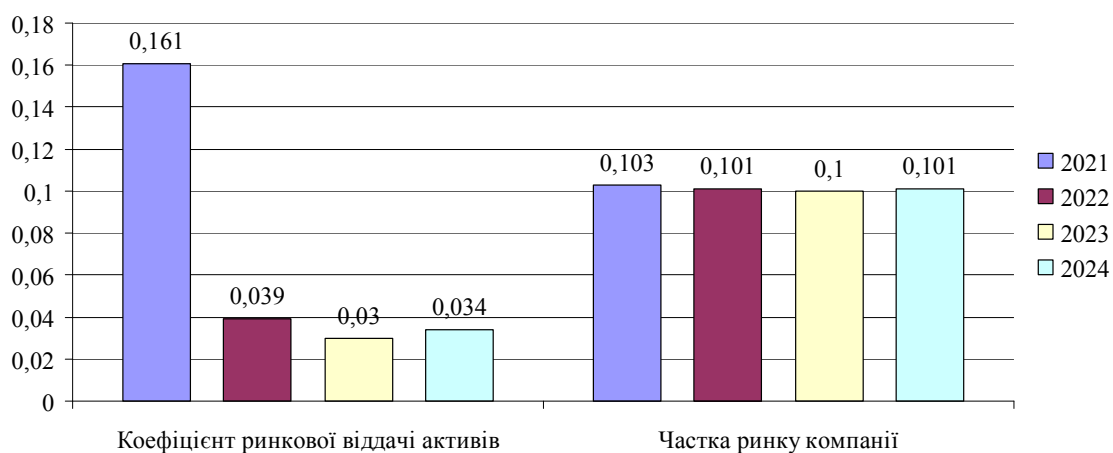

Рисунок 3.5 - Порівняння значень коефіцієнтів ринкової складової ЕБП у минулих та прогнозованому роках

Таким чином на основі наявних даних визначимо стан показників у прогнозованому періоді та присвоїмо їм відповідні ранги (таблиця 3.5).

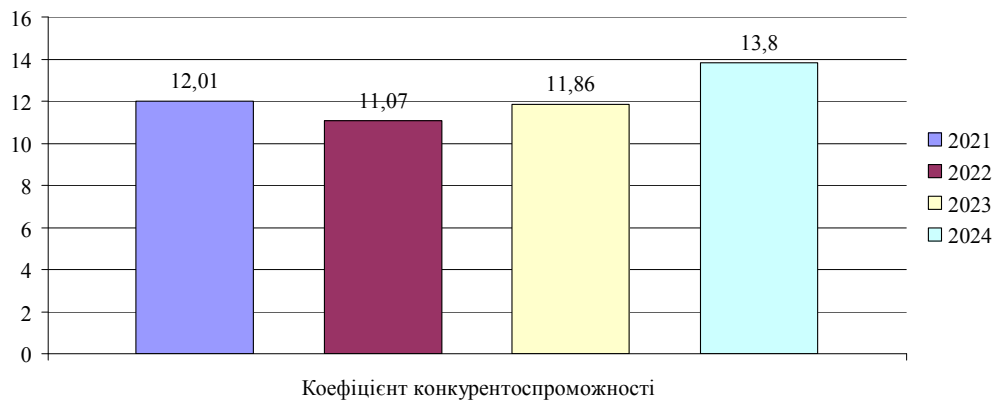

Рисунок 3.6 - Значення коефіцієнта конкурентоспроможності ТОВ «БК «Горизонти» у минулих та прогнозованому роках

Таблиця 3.5 - Стан показників ринкової складової економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти» у минулих та прогнозованому роках

Показники	Роки			
	2021	2022	2023	2024
Коефіцієнт ринкової віддачі активів	0,161 (нормальний)	0,039 (критичний)	0,030 (критичний)	0,034 (критичний)
Коефіцієнт конкурентоспроможності	12,01 (нормальний)	11,07 (нормальний)	11,86 (нормальний)	13,8 (абсолютний)
Частка ринку компанії	0,103 (нормальний)	0,101 (нормальний)	0,1 (нормальний)	0,101 (нормальний)

Використовуючи метод середньозваженого, проводимо розрахунок ринкової складової економічної безпеки досліджуваного підприємства. В 2024 році отримуємо значення рангу 3, що відповідає нормальному рівню безпеки. Тобто порівняно з 2023 роком відбудеться покращення даної складової.

Розглянемо також як зміниться загальний стан економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти» з урахуванням змін його складових (таблиця 3.6).

Таблиця 3.6 - Рангові значення інтегральних показників рівня економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти» та її складових у минулих та прогнозованому роках

Складові економічної безпеки	Рік			
	2021	2022	2023	2024
Фінансова	4	3	3	3
Інтелектуально-кадрова	3	3	3	3
Техніко-технологічна	3	2	3	3
Ринкова	3	2	2	3
Інтегральний показник ЕБП	3,25	2,5	2,75	3

Бачимо, що в результаті покращення ринкової складової відбулося покращення

загального рівня економічної безпеки. Як уже раніше зазначалося в результаті округлення показника у 2023 році стан ЕБП охарактеризовано як нормальний, що в свою чергу також відповідає прогнозованому стану у 2024 році. Проте на відміну 2023 року інтегральний показник є більшим на 0,25, що підвищило рівень економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти» практично до значення 2021 року. І хоча відбулося незначне покращення показника, проте в умовах воєнного стану та нестійкого економічного середовища в країні позитивна динаміка є ознакою хорошого результату.

Висновок до розділу 3

Для подолання існуючих проблем на підприємстві та підвищення рівня ринкової складової економічної безпеки було запропоновано комплекс заходів. Так зокрема доцільно провести редизайн сайту, найняти додатково у комерційний відділ SMM-менеджера для того, щоб він займався розвитком сторінок в соціальних мережах та підвищував інтерес до робіт та послуг компанії в мережі Інтернет. Крім того, з метою недопущення падіння рівня конкурентоспроможності та прибутку, компанії запропоновано надавати нові види послуг, такі як промірювання свердловин гіроскопічним інклінометром та вибір типу промивальної рідини при спорудженні свердловин. З цією метою працівникам виробничо-технологічного відділу необхідно пройти курси підвищення кваліфікації.

Враховуючи вищеописані заходи було сформовано новий організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти». Його завдання полягає у вчасному визначення потенційних загроз та формування комплексу заходів для їх нейтралізації. Також сформовано нову схему зв'язків між відповідальними особами та складовими економічної безпеки з метою зменшення навантажень на працівників та недопущення прийняття неефективних рішень.

Термін реалізації запланованих заходів складає 1 рік, а сума витрат за проектом становить 212,68 тис. грн. Розрахунок чистого дисконтованого доходу та індексу прибутковості показали, що проект є прибутковим та його доцільно приймати до розгляду, а дисконтований термін окупності становить 10 місяців та 25 днів, що менше терміну реалізації проекту. Впровадження даного проекту дозволить підвищити загальний рівень економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти».

ВИСНОВКИ

В першому розділі роботи розкрито сутність економічної безпеки підприємства та визначено, що це такий стан захищеності від негативного впливу чинників внутрішнього та зовнішнього середовища, що дозволяє забезпечити стійку діяльність за рахунок ефективного використання ресурсів та реалізацію запланованої стратегії підприємства. Основною метою системи економічної безпеки на підприємстві є гарантування стабільної господарської діяльності сьогодні та забезпечення високого потенціалу розвитку в майбутньому. Цілі діяльності даної системи розподілені між її функціональними складовими. Як і будь-яка система вона також базується на певних принципах і на сьогодні існує велика кількість підходів розроблених вченими до визначення даних принципів.

Розглянуто методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки. Так рівень економічної безпеки підприємства - це оцінка стану використання корпоративних ресурсів за критеріями рівня економічної безпеки підприємства. Для його визначення наразі вченими розроблено велику кількість підходів. Частина з них припускає проведення оцінювання стану підприємства загалом з використання єдиної системи показників, інша - окремо розглядає кожен складову економічної безпеки, проводить її оцінку та інтегрує в єдиний показник.

Враховуючи особливості підприємств нафтогазової промисловості, система економічної безпеки таких підприємств - це взаємодія елементів діяльності, яка забезпечує результативність діяльності підприємств через зменшення впливу загроз. Сучасний інструментарій управління економічною безпекою необхідний для підприємств даної галузі, оскільки їхній бізнес є привабливим та конкурентоспроможним.

В другому розділі роботи досліджено тенденції окремих показників економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості України. Встановлено, що значення таких показників економічної безпеки вітчизняних підприємств нафтогазової промисловості, як процентна частка прибуткових підприємств, відношення рівня тіньової економіки до ВВП, середній термін отримання ліцензій та дозволів, середній термін реєстрації власності, ступінь зносу

основних засобів, більшість показників науково-технологічного аспекту функціональної складової економічної безпеки, продуктивність праці та відношення темпів її зростання до темпів зростання обсягів реалізації, а також плинність кадрів, є значно нижчими за критичні значення. Вплив цих показників на рівень економічної безпеки вітчизняних підприємств нафтогазової промисловості є значним.

Надано характеристику виробничо-господарської діяльності ТОВ «БК «Горизонти». ТОВ «Бурова компанія «Горизонти» - це сервісна компанія, заснована в 2010 році, яка надає послуги буріння та капітального ремонту свердловин. На сьогодні компанія оперує шістьма буровими установками різної вантажопідйомності від 50 т до 340 т; флотом колтубінгу; сервісом похило-скерованого буріння. Аналіз фінансових показників виявив, що до 2021 року підприємство успішно проводило свою господарську діяльність, але вже з 2022 року було помітне значне погіршення більшості показників через вплив негативних зовнішніх факторів, таких війна в Україні та світова економічна криза.

В роботі проведено оцінку складових та загального рівня економічної безпеки ТОВ «Бурова компанія «Горизонти». Встановлено, що рівень економічної безпеки за кожною із досліджуваних складових протягом останніх трьох років знижувався. Так фінансова складова на 2021 рік мала абсолютний стан безпеки, в той час як у 2023 році - нормальний. Техніко-технологічна складова незважаючи на практично незмінний стан все ж мала погіршення за рядом досліджуваних показників. І суттєвого впливу негативних факторів зовнішнього середовища зазнала саме ринкова складова, в результаті чого в останній досліджуваний період її рівень було охарактеризовано як низький. Все це спричинило загальне зменшення інтегрального показника економічної безпеки підприємства з 3,25 в 2021 році до 2,75 в 2023 році.

Аналіз існуючого механізму забезпечення економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти», проведений в другому розділі роботи, показав, що на сьогоднішній день він працює недостатньо ефективно. Обов'язки забезпечення економічної безпеки розподілені між відділами підприємства, що призводить до перенавантаження персоналу роботою і відсутністю можливості розроблення ефективних заходів протидії загрозам. Це спричинило падіння конкурентоспроможності компанії і суттєво

погіршило ринкову складову економічної безпеки.

Для подолання існуючих проблем на підприємстві та підвищення рівня ринкової складової економічної безпеки в третьому розділі роботи було запропоновано комплекс заходів та сформовано новий організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості, актуальний в умовах кризового стану економіки. Так, зокрема, доцільно провести редизайн сайту, найняти додатково у комерційний відділ SMM-менеджера для того, щоб він займався розвитком сторінок в соціальних мережах та підвищував інтерес до робіт та послуг компанії в мережі Інтернет. Крім того, з метою недопущення падіння рівня конкурентоспроможності та прибутку, компанії запропоновано надавати нові види послуг, такі як промірювання свердловин гіроскопічним інклінометром та вибір типу промивальної рідини при спорудженні свердловин. З цією метою працівникам виробничо-технологічного відділу необхідно пройти курси підвищення кваліфікації.

Новий організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки підприємств нафтогазової промисловості покликаний забезпечити вчасне визначення відхилень від норми основних показників діяльності та ідентифікацію загроз, а також забезпечити комплекс заходів для їх усунення. Окрім того, запропоновано нову схему зв'язків між підрозділами компанії, що відповідають за складові економічної безпеки для зменшення навантажень на працівників.

Встановлено, що впровадження проекту заходів дозволить підвищити чистий прибуток ТОВ «Бурова компанія «Горизонти» до 276,24 тис. грн. (зростання на 46,04 тис. грн.), покращить стан ринкової складової та рівень інтегрального показника економічної безпеки загалом. Загальні витрати на реалізацію проекту становлять 212,68 тис. грн., а термін реалізації заходів 1 рік.

Проведений розрахунок чистого дисконтованого доходу показав додатне значення (32,56 тис. грн.), а індекс прибутковості більший одиниці (1,15). Це свідчить про те, що даний проект доцільно реалізувати на підприємстві. Дисконтований термін окупності становить 10 місяців та 25 днів, що менше терміну реалізації проекту.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 Алькема В.Г. Аналіз системи економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. *Фінансова система України. Наукові записки. Серія «Економіка»*. 2012. № 16. С. 99-107.
- 2 Ботьботенко І.В. Принципи організації системи економічної безпеки суб'єктів аудиторської діяльності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. Вип. 5. Ч.2. С. 36-40.
- 3 Варналій З. С. Економічна безпека: навч. посіб. К.: Знання, 2009. 647 с.
- 4 Васильєв О.В. Формування системи управління економічною безпекою промислових підприємств. *Економічний аналіз*. 2013. Т. 14. № 2. С. 138-145.
- 5 Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізм зміцнення: монографія. Львів: Вид-во ТзОВ «Ліга Прес», 2008. 385 с.
- 6 Великий тлумачний словник сучасної української мови (з доп. і допов.) / Уклад, і голов, ред. В.Т. Бусе. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
- 7 Гапак Н. М. Економічна безпека підприємства: сутність, зміст та основи оцінки. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Економіка*. 2013. Вип. 3(40). С. 62-65.
- 8 Горбоконь В. Ю. До питання оцінки кадрового потенціалу підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. №. 17. С. 64-69.
- 9 Донець Л.І., Ващенко Н.В. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 240 с.
- 10 Дроб'язко С.І. Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки. Дніпропетровськ: «ФОП Дроб'язко», 2014. 349 с.
- 11 Економічна безпека підприємств, організацій та установ: Навч. посібник /для студ. вищ. навч. закл.] В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. К.: ЦУЛ, 2018. 420 с.
- 12 Економічна та майнова безпека підприємства і підприємництва. Антирейдерство / за наук. ред. Б.М. Андрушківа. Тернопіль: Тернограф, 2008. 424 с.
- 13 Зайченко В.В., Коваленко С.В. Економічна безпека підприємства: сутність та основні складові. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного*

університету. *Економічні науки*. № 23. 2013. С. 45-52.

14 Захаров О.І. Комплексність економічної безпеки підприємства та впливи зовнішнього середовища. *Ефективність управління в процесі реформування: макро та мікроекономічний аспекти*; за наук. ред. проф. І.Ф. Радіонової. К.: Ун-т ек. та права «КРОК», 2012. 364 с.

15 Зацеркляний М.М., Мельников О.Ф. Основи економічної безпеки: навч. посіб. Київ: КНТ, 2009. 337 с.

16 Ібрагімов Е.Е. Принципи побудови системи економічної безпеки підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. № 6. 2015. URL: <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/67.pdf>.

17 Ізмалков А.В. Управління безпекою соціально-економічних систем та оцінка її ефективності: монографія. К.: Академвидав, 2003. 442 с.

18 Ілляшенко С.М. Складники економічної безпеки підприємства і підходи до їх оцінки. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. № 3. С. 12-19.

19 Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: навч. посіб. К.: Атіка, 2005. 432 с.

20 Коновалов А.А. Підвищення конкурентоспроможності як чинник зміцнення економічної безпеки підприємства. *Молодий вчений*. 2018. № 3. С. 175-182.

21 Корецький Б. Діагностика економічної безпеки суб'єктів господарювання в транзитивній економіці. *Наукові записки Тернопільського Національного економічного університету*. 2006. №15. С.74-77.

22 Кургузенкова Л.А. Економічна безпека підприємства: сутність та чинники формування її відповідного рівня. *Економіка та суспільство*. № 1. 2015. URL: <https://economyandsociety.in.ua/iournals/ukr/06.pdf>.

23 Лаврова Ю.В. Економіка підприємства та маркетинг. Конспект лекцій. Харків, 2012. 108 с.

24 Макарова І.Л. Аналіз методів визначення вагових коефіцієнтів в інтегральному показнику соціального здоров'я. *Інфраструктура товарного ринку*. №7. 2015. С. 61-67.

25 Міщук Є.В. Сучасні підходи до визначення сутності економічної безпеки підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія:

Міжнародні економічні відносини та світове господарство. № 21 ч. 2. 2019. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/21_2_2019uaZ8.pdf.

26 Ніколаюк С.І., Никифорчук Д.Й. Безпека суб'єктів підприємницької діяльності: курс лекцій. К.: КНТ, 2005. 320 с.

27 Ортинський В. Л., Керницький І. С. Економічна безпека підприємств, організацій та установ: навч. посібник. К.: Правова єдність, 2009 . 544 с.

28 Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua.

29 Оцінка та методи оцінки конкурентоспроможності підприємства. URL: <https://bit.ly/3ua3kxf>.

30 Правдюк Н.Л. Ярославський А.А. Формування організаційно-економічного механізму управління економічною безпекою промислових підприємств. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки та практики*. №8. 2020. URL: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/23482.pdf>.

31 Сайт Національного Банку України: вебсайт. URL: <https://bank.gov.ua/>.

32 Скриньковський Р.М. Економічна безпека підприємства: сутність, класифікація та система діагностики. *Глобальні та національні проблеми економіки*. №3. 2015. URL: <http://global-national.in.ua/archive/3-2015Z87.pdf>.

33 Сосновська І.М. Поняття та значення економічної безпеки виробничо-господарської діяльності підприємств. *Ефективна економіка*. № 9. 2015. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4303>.

34 Ткаченко А.М., Резніков О.Л. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства. *Вісник економічної науки України*. №1. 2010. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/45475/21-Tkachenko.pdf?sequence=1>.

35 Троц І.В. Забезпечення економічної безпеки на підприємстві з метою попередження банкрутства. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2012. № 1(59). Ч. 2. С. 223-227.

36 Федоренко Р.М. Система управління ресурсами як основа забезпечення економічної безпеки. *Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України: збірник матеріалів науково-практичної конференції* (Київ, 16-17 травня 2001 р.); Київ: Європ. ун-т, 2003. С. 224-229.

37 Фоміченко І.П. Формування системи управління економічної безпеки на підприємствах України. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики*. 2013 № 3 (23). С. 57-66.

38 Франчук В.І. Особливості організації системи економічної безпеки вітчизняних акціонерних товариств в умовах трансформаційної економіки. Львів: Львівський держ. ун-т внут. справ, 2010. 440 с.

39 Шаталов В.О., Пасенченко Ю.А. Моделювання економічної безпеки підприємства з використанням багатофакторної нечіткомножинної моделі. *Актуальні проблеми економіки та управління*. №11. 2018. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/22612>.

40 Шликов В. В. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємства. Рівне: Алтея, 1999. 145 с.

41 Kochkodan V. B., Soroka M. Yu. Management of enterprise's economic security provision. *Ефективне управління як двигун фінансово-економічного розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції / Східноєвропейський центр наукових досліджень* (Суми, 17 грудня 2023 р). Research Europe, 2023. С. 119-122.

Організаційна структура управління ТОВ «Бурова компанія «Горизонти»

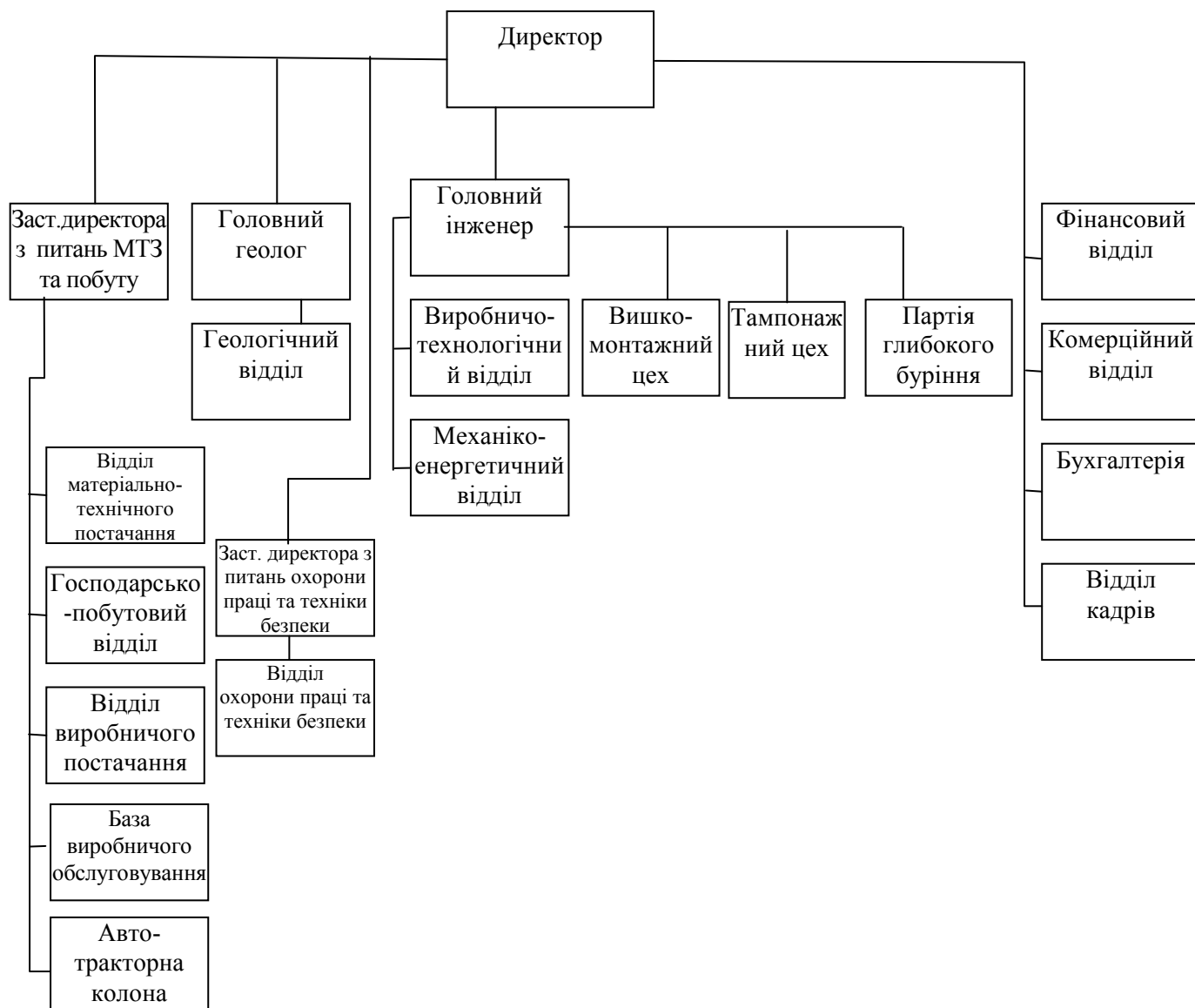

Рисунок А.1 - Організаційна структура управління ТОВ «Бурова компанія «Горизонти»

Нормативні значення показників та відповідний рівень безпеки

Таблиця Б.1 - Нормативні значення показників та відповідний рівень безпеки

Назва показника	Рівень безпеки			
	Абсолютний	Нормальний	Низький	Критичний
Коефіцієнт фізичного старіння кадрів	< 10%	10-15%	16-20%	> 20%
Коефіцієнт кваліфікації персоналу	> 95%	85-95%	75-84%	< 75%
Коефіцієнт зносу	<0,2	0,2-0,39	0,4-0,6	>0,6
Коефіцієнт оновлення основних засобів	>0,4	0,2-0,4	0,19-0,05	<0,05
Коефіцієнт фондovіддачі	>25	15-25	5-14	<5
Коефіцієнт фондомісткості	<0,05	0,05-0,99	0,1-0,15	>0,15
Коефіцієнт фондоозброєності	>35	20-35	5-19	<5
Коефіцієнт ринкової віддачі активів	>0,25	0,15-0,25	0,05-0,15	<0,05
Коефіцієнт конкурентоспроможності	>13	10-13	6-9	<6
Частка ринку компанії	>0,12	0,12-0,07	0,02-0,06	<0,02

**Управління забезпеченням економічної безпеки підприємств
нафтогазової промисловості**

Обсяг пояснювальної записки: 80 аркушів.

Кількість рисунків: 13

Кількість таблиць: 34

Графічний матеріал (слайди, плакати) 6 шт.

1 Мета, об'єкт та предмет дослідження

2 Схема зв'язків складових економічної безпеки та відповідальних осіб ТОВ «БК «Горизонти»

3 Рангові значення інтегральних показників рівня економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти» та її складових у 2021-2023 роках

4 Заходи з покращення ринкової складової економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти»

5 Організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти»

6 Рангові значення інтегральних показників рівня економічної безпеки ТОВ «БК «Горизонти» та її складових у минулих та прогнозованому роках

Додатки: -

"20" березня 2024 р.
